

KRONIKA

CHRONICLE

MODERNIZAČNÉ PROCESY V MULTIETNICKÝCH ŠTÁTOCH Z HĽADISKA MENTALITY, SOCIÁLNYCH
A KULTÚRNYCH DEJÍN / MODERNIZÁCIÓS FOLYAMATOK MULTIETNIKUS NEMZETÁLLAMOKBAN.
MENTALITÁS-, TÁRSADALOM- ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉSEK
BUDAPEŠT 19. MÁJ 2015, KOŠICE 20. MÁJ 2015

V dňoch 19. – 20. mája 2015 sa v Budapešti a v Košiciach konala medzinárodná konferencia s názvom *Modernizačné procesy v multietnických štátoch z hľadiska mentality, sociálnych a kultúrnych dejín / Modernizációs folyamatok multietnikus nemzetállamokban. Mentalitás-, társadalom- és művelődéstörténeti megközelítések*. Organizátorom bolo združenie TéKa (Vedecké a kultúrne združenie mladých Maďarov žijúcich na Slovensku) v spolupráci s Historickým ústavom Maďarskej akadémie vied (MTA) a Katedrou histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Konferencia bola určená predovšetkým doktorandom, no prihlásilo sa aj niekoľko študentov bakalárskeho a magisterského štúdia.

Prvý deň konferencie prebiehal v Budapešti. Otváraciu reč predniesol Pál Fodor, riaditeľ Filozofického strediska MTA. Vo svojom príhovore zdôraznil myšlienku, že konferencie organizované pre mladých doktorandov sú dôležité pre výchovu novej generácie vedcov a vytváranie vzájomných kontaktov, a takisto pre diskusiu o historických, najmä národnostných otázkach. Za organizáciu TéKa sa prítomným prihovorila predsedníčka Ildikó Bajcsi. Vyzdvihla činnosť združenia, ktoré už druhýkrát zorganizovalo spoločenskovednú konferenciu zameranú na prezentáciu nového pohľadu na národnostné a menšinové otázky. Zároveň pripomenula, že z predchádzajúceho ročníka vydala organizácia aj konferenčný zborník s názvom *Nemzet és kisebbség – Nérod a menšina*. Konferencie sa zúčastnili mladí vedci zo šiestich rôznych krajín, okrem Maďarska a Slovenska aj z Rumunska, Ukrajiny, Srbska a Poľska. V Budapešti boli príspevky prednesené v maďarskom jazyku, v Košiciach v slovenskom a anglickom jazyku. Vzhľadom na vysoký počet účastníkov v Budapešti boli prezentácie rozdelené do piatich sekcií.

Prvú sekciu moderoval Gábor Gyáni, „otec“ maďarskej spoločenskovednej histórie. Ako prvý odznel príspevok Árona Tötösa (Universitatea din Oradea), ktorý pojednával o kriminálnej štatistike mestie Oradea. Izsák Anikó Borbála (ELTE) skúmala medzivojnovú ženskú inteligenciu v Sedmohradsku. V príspevku *„Ktorých chlieb donútil na dedinu“* sa Gábor Koloh (ELTE) zaoberal spoločenskými zmenami a fenoménom „jedináčkovstva“ v Horthyovskej ére. Moderátor po dynamickej diskusii naznačil, že historické skúmanie nám ukazuje len časti historickej pravdy, obmedzované zvolenými metódami a rozsiahlosťou prameňov.

Druhú sekciu viedol Zoltán Fónagy, pracovník Inštitútu histórie MTA, ktorý sa zaoberá písaním blogu¹ o každodennom živote v 19. storočí. Celá sekcia sa zameriavala na témy z oblasti kultúry, histórie a mentalít. Zsuzsanna Hanusz (ELTE) rozprávala o pôvode a etnickom vymedzovaní tancu čardáš, kým Rózsa E. Széman (Univerzita Babes-Bolyai) skúmala históriu veršov zo Sedmohradska v rokoch 1920 – 1930. Po nich nasledovala Krisztina Tompos (ELTE), ktorá v príspevku *Druvenie jednej knihy...* poukázala na prekonanie národnostných naratív a pozitívne prebytky interdisciplinárnych vied.

Tretiu sekciu moderoval Csilla Fedinec, pracovník inštitútu menšín MTA, ktorá vydáva významné publikácie z oblasti československých a zakarpatských dejín. Účastníci sa v tejto časti zaoberali kultúrou a vzdelávaním v priestore Podkarpatskej Rusi. Gábor Fekete rozprával o vzdelávaní a o základných školách na tomto území medzi rokmi 1921 – 1925. Po ňom vystúpil Gyula Kosztyó (PPKE), ktorý analyzoval zmeny v správe Podkarpatskej Rusi počas roku 1944. Gergely Lugosi Szabó (EKF) na rozdiel od predchádzajúcich účastníkov, analyzoval spojenie medzi štátom a cirkvou v osemdesiatych rokoch minulého storočia v Maďarsku.

V ďalšej časti konferencie odzneli nové pohľady na historiografické otázky a problematiku mentalít, úzko súvisiace so spoločenskými a hospodárskymi otázkami. Prvý doktorand, ktorý v tejto sekcii vystúpil bol András Hajdú (NKE). Prednášal o národnostných a spoločenských zmenách revolúcie v roku 1848. Petra Hamerli (PTE – Università degli Studi di Roma „La Sapienza“) približovala rumunsko-talianske vzťahy v medzivojnovom období. László Bese (PTE) prednášal o „zabudnutej“ komárňanskej roztržke v roku 1919, Gergely Bődök (EKF) rozprával ako sa menil pohľad na Maďarskú republiku rád.

1 Dostupné na internete: <<http://mindennapoktortenete.blog.hu>>.

Posledná časť konferencie sa venovala regionálnym dejinám. Ferenc Tömösközi (SJE) zameral svoj výskum na odhalenie generačných konfliktov v slovenskej reformovanej cirkvi v rokoch 1918 – 1938. Éva Szügyi (PTE) rozprávala o súčasných regionálnych rozdieloch v Srbsku. Prípevok Edgára Dobosa (MTA TK KI – BCE) pojednával o etnických konfliktoch a etnopolitike Bosny a Hercegoviny. Posledným účastníkom konferencie v Budapešti bol Roland Doszpoly (ME), ktorý informoval o stratégiách prežitia Podkarpatskej Rusi. Túto sekciu moderoval Árpád Hornyák, pracovník historického inštitútu MTA. Ako odborník na dejiny Balkánu v 19. – 20. storočí svojimi pripomienkami a radami nasmeroval mladých výskumníkov na ďalšie možnosti výskumu.

Nasledujúci deň sa konferencia presunula do Košíc. Otvorenie prebiehalo v priestoroch Generálneho konzulátu Maďarska v Košiciach a úvodnú reč predniesol hlavný konzul Maďarska v Košiciach Ádám Szesztay. Všetkých účastníkov, členov Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach aj členov združenia Téka privítal dvojazyčne, a vyzdvihol, že slovensko-maďarská diskusia je mimoriadne dôležitá, hlavne ak ide o novú generáciu historikov. Ako ďalší privítal účastníkov prof. Štefan Šutaj, z Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach a pracovník Spoločenskovedného ústavu Slovenskej akadémie vied. Povzbudil výskumníkov, aby nedržali v sebe kontroverzné otázky, lebo argumentačná debata nemôže byť bariérou priateľstva. Za združenie TéKa predniesol uvítací príhovor podpredseda Ladislav Bóna. Po krátkom občerstvení na konzuláte sa účastníci konferencie presunuli do priestorov rektorátu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, kde prebiehala samotná konferencia, rozdelená do troch sekcií.

Prvá časť niesla názov „*Etnické dimenzie historických zmien v 19. – 20. storočí*“. Viedol ju Miroslav Michela, výskumník Slovenskej akadémie vied a pracovník Ústavu českých dejín Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. Prvým prednášajúcim bol Ladislav Bóna (EKF), ktorý v príspevku *Etnické zmeny v Banskej Bystrici v dualistickom období* poukázal na štátom riadenú a podporovanú asimiláciu, ako aj na prvky dobrovoľníctva v tomto procese. V nasledujúcej téme sa Anikó Hajdú (EKF) zaoberala témou: *Vystahovalectvo a prejavy slovenského národného hnutia v hláseniach verejnoprávných výborov*. Gábor Stancs (EKF) rozprával o „osude“ Košíc v jeseni roku 1918 v dôsledku rozpadu monarchie. Krisztina Eszter Szuda (ELTE) prednášala o politickej emigrácii dolnozemskej Slovákov z Maďarska do Československa. Piata účastníčka, Denisa Uhliarová (UO SAV) predniesla zaujímavý príspevok o kmeni Bhílov, ktorých sakrálna identita je málo známa. Sekciu zakončila Tünde Morvai (MTA TK KI), ktorá analyzovala súčasný stav maďarských vysokoškolských programov na Slovensku a vo všeobecnosti rozobrala etnickú stránku výberu budúcej kariéry. Po prednáškach nasledovala živá diskusia, do ktorej boli zapojení všetci prezentujúci.

Druhá sekcia sa zaoberala *Mentalitou a identitou*, a opätovne ju moderoval Miroslav Michela. Ako prvá vystúpila Tímea Kardos (PPKE), ktorá sa zaoberala stavovským povstaním Tökölyho, a jeho interpretáciou v slovenských a maďarských učebniciach. Po nej nasledovala doktorandka Enikő Gyarmati (EKF), ktorá analyzovala cestu Miklósa Pfeiffera do Švajčiarska v roku 1915 a jeho prínos v historicko-umeleckých medziach, keďže Pfeiffera vyslala na túto cestu Széchenyiho knižnica, aby zozbieral rôzne pramene „na duchovné prekonanie veľkej vojny“. Po nej nasledoval János Méry (PPKE). Objasnil život Dr. Marcela Janukovicsa medzi dvoma svetovými vojnami a predstavil jeho dielo „*Húszesztendő Pozsonyban*“. V nasledujúcom príspevku Ildikó Bajcsi (EKF) objasňovala ideologické alternatívy novej maďarskej menšiny v Československu, a vyzdvihla, že miestne skupiny mali vysokú sociálnu citlivosť, ktorá v tej dobe nebola všeobecným javom. Posledným účastníkom sekcie bol Stanislav Tokarz z Univerzity Jána Pavla II. v Krakove. Zaoberal sa československo-poľskou vojnou o Tešínsko, kde sa zamerala najmä na zmeny identity pôvodného obyvateľstva v regióne. Aj druhý blok príspevkov ukončila diskusia, v ktorej mohli prítomní reagovať na prednesené príspevky.

Poslednú sekciu s názvom *Spolky, urbánne dejiny* viedla Slávka Otcenášová z Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach. Sekciu otvorila príspevkom *Vznik a formovanie robotníckych spolkov v Košiciach v druhej polovici 19. storočia* Nikoleta Dzurikaninová (UPJŠ). Priblížila v ňom ako sa rozrastajúca vrstva robotníkov a remeselníkov zapájala do spoločenského života v meste prostredníctvom zakladania spolkov. Vavrinec Žeňuch (UPJŠ) využitím oral history predstavil dôsledky Malej vojny na obyvateľov žijúcich v meste Sobrance a jeho okolí. Po ňom nasledovala Lucia Kaňuščáková (SVU SAV), ktorá rozprávala o spolkoch v Rožňave po prvej svetovej vojne, ich organizovaní na základe etnickej príslušnosti, vzájomnej spolupráci a spoločných aktivitách. Martin Počátko (UPJŠ) prednášal o spoločenských zmenách v roku 1968 v Československu, na základe dobovej tlače.

Po aktívnej diskusii moderátori poukázali na pozitívne črty prednášok, no odznela aj konštruktívna kritika. Po týchto hodnoteniach organizátori konferencie – Bajcsi Ildikó, Nikoleta Dzurikaninová a Ladislav Bóna poďakovali moderátorom, prednášateľom a účastníkom za aktívnu účasť. Predsedovia združenia Téka oboznámili účastníkov s organizačnými pokynmi ohľadom pripravovaného konferenčného zborníka, a zvlášť poďakovali spoluorganizátorom – Lászlóvi Szarkovi, výskumnému pracovníkovi Inštitútu histórie Maďarskej akadémie vied a Nikolette Dzurikaninovej, doktorandke Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach, za spoluprácu pri príprave konferencie.

Ladislav Bóna – Mgr. Nikoleta Dzurikaninová
Združenie TéKa – FF UPJŠ v Košiciach

MEDZI SOCIÁLNYM A POLITICKÝM RADIKALIZMOM 1918 – 1939 BRATISLAVA 3. - 4. JÚN 2015

Na začiatku júna 2015 sa na Historickom Ústave SAV konala konferencia zameraná na skúmanie artikulácie sociálnej nespokojnosti v politických diskurzoch na Slovensku v medzivojnovom období. Síce radikalizácia spoločnosti a hľadanie alternatív v krízových obdobiach vývoja spoločnosti je dôležitou a aj aktuálnou témou na európskej úrovni, prednášky bratislavskej konferencie boli orientované najmä na sociálne dejiny medzivojnového Československa, a v rámci toho na isté vybrané skupiny ako napríklad dezertérov, študentov, kresťanské odborové hnutie, elitné skupiny alebo minority.

Dvojdňové vedecké stretnutie bolo zorganizované v rámci projektu VEGA, ktorý sa zaoberá témou sociálneho radikalizmu a radikálneho socializmu na Slovensku. Edita Ivaničková, štatutárna zástupkyňa riaditeľa Historického ústavu SAV vo svojom úvodnom slove zdôraznila, že to už je tretí grant, ktorý sa postupne za sebou venuje tejto problematike. V prvých momentoch podujatia si účastníci minútou ticha spomenuli na nebohú Xéniu Suchovú, ktorá bola garantkou tohto projektu.

Program prvého dňa konferencie bol rozdelený do troch blokov. Jakub Beneš, vedecký asistent na Univerzite v Birminghame ponúkol prehľad o činnosti takzvaných zelených gard, ktoré boli aktívne na území rakúsko-uhorskej monarchie hlavne v rokoch 1917 – 1923. Zelené gardy predstavovali radikálnu alternatívu zorganizovania skupiny dezertérov najmä v oblasti Chorvátska a západného Slovenska. Tieto transnacionálne skupiny sa ideologicky stali blízkymi socialistickému hnutiu a reprezentovali nespokojnosť roľníckej vrstvy spoločnosti. Ako druhý vystúpil Miloslav Szabó, vedecký pracovník Historického Ústavu SAV s prednáškou o rabovačkách v závere prvej svetovej vojny a o ich sociálnom a politickom ohlase na medzivojnovom Slovensku. Keďže doterajšie výskumy o vzťahoch slovenského obyvateľstva k židovskej komunite žijúcej na území dnešného Slovenska sa zameriavajú v prvom rade na holokaust, prednáška historika bola dôležitým príspevkom k pochopeniu židovskej otázky v slovenských politických diskurzoch v medzivojnovom období. Aktuálny výskum Szabóa môže byť považovaný za pokračovanie jeho predchádzajúcej publikácie, ktorá vyšla v roku 2014.¹ Szabó sa na bratislavskej konferencii sústredil hlavne na udalosti prevratu v rokoch 1918 – 1919, kedy takmer v každom slovenskom meste vyrabovali židovské obchody a otázka ich kompenzácie nebola uspokojivo vyriešená československými vládami celé medzivojnové obdobie. Prednášajúci spomenul aj meno železničiara, Karola Horáka a jeho prípad. Horák v priebehu roku 1919 zabil v Šariši sedem mužských členov rodiny Flesicherovej a Lefkovitsovej žijúcich v obci Víťaz. Ako posledný z prvého bloku vystúpil Miroslav Lacko z Karlovej Univerzity v Prahe. Jeho prednáška sa venovala repatričným procesom, ktoré začali prebiehať na území novovzniknutého Československa po skončení prvej svetovej vojny.

Druhý blok, ktorý zahrňal dve zaujímavé prednášky z oblasti dejín ideí, otvoril Jan Lomíček, historik z Karlovej Univerzity a pracovník Národného múzea v Prahe. Vo svojej prednáške sa zamerával na analýzu utopickej predstavy Zväzu sovietskych socialistických republík v medzivojnovom Československu. Sovietsky zväz bol idealizovaný vzor riešenia sociálnych problémov medzivojnovovej československej spoločnosti a tento utopistický obraz bol veľmi úspešne rozšírený v prvej Československej republike. V Československu komunisti vytvárali utopistický obraz o Zväze sovietskych socialistických

1 SZABÓ, Miloslav. *Od slov k činom. Slovenské národné hnutie a antisemitizmus (1875 – 1922)*. Bratislava: Kalligram, 2014. s. 252.

republik, ktorý zahrňal idealizované riešenie spoločenských a národnostných problémov. Následne Jakub Drábik, pôvodne doktorand Karlovej Univerzity, priniesol zaujímavú prednášku o medzivojnovom českom fašizme. Cez analýzu ideológie Národnej obce fašistickej a jej ohlasu na Slovensku, s používaním koncepcie New Consensus Rogera Griffina predstavoval fašistický korporatívny štát „spásu“ v kríze a alternatívu k liberálnej demokracii. Drábik argumentoval tým, že napriek tomu, čo sa vo všeobecnosti píše v odbornej literatúre, český fašizmus mal vlastnú ideológiu a mal dobre vypracovaný politický program, zároveň mal aj svoje utopistické predstavy. Počas druhej diskusie však Miloslav Szabó pripomenul, že v medzivojnovom období by sa radšej malo hovoriť o československom, a nie o samotnom českom fašizme.

V poslednom bloku prvého dňa konferencie vystúpil Jakub Štofanič, doktorand Inštitútu Maxa Plancka pre etnologický výskum a prednášal o sociálnom katolicizme a o novom programe katolíckej cirkvi medzi dvoma vojnami. Milan Katuninec z Trnavskej univerzity sa taktiež venoval otázke slovenského kresťansko-sociálneho odborového hnutia. Na záver Jakub Rákosník z Karlovej univerzity hľadal odpoveď na otázku, či Komunistická strana Československa bola strana indiferentných, nezamestnaných a mladých. Rákosník vo svojej prezentácii preskúmal vývoj, vekovú štruktúru vodcov strany a prišiel na to, že priemerný vek bol 40 rokov, teda KSČ nebola dôrazne strana mladých ľudí.

Prednášky prvého dňa poukázali na to, že v posledných rokoch sa stále väčší počet slovenských a českých historikov zaoberá vývojom katolíckeho a komunistického hnutia pred druhou svetovou vojnou, a že v takých výskumoch namiesto písania veľkej politiky sa sústreďujú najmä na analýzu ideologického pozadia, na politický diskurz, ako aj na vplyv týchto hnutí na dobovú spoločnosť. Väčšina príspevkov druhého dňa naproti tomu preskúmala hlavne konkrétne prípady a problémy, isté sociálne skupiny alebo biografie.

Druhý deň otvorila Alena Bartlová, pracovníčka Historického ústavu SAV a vo svojom príspevku sa podrobnejšie venovala otázke veľkej hospodárskej krízy na prelome 20. a 30. rokov a jej dopadu na obyvateľstvo Bratislavy. Martina Orosová z Pamiatkového úradu Slovenskej republiky v Bratislave následne popísala osvetové zákony a činnosť osvetových zväzov a komisií. Zaoberala sa ľudovýchovou a modernizáciou vidieka v medzivojnovom období, ktoré vnímala ako zlatý vek národnej osvety. Po nej Linda Osyková z Historického ústavu SAV sa detailnejšie venovala otázke sociálneho bývania v prvej Československej republike.

Predposledný blok zahrňal príspevky, ktoré ponúkli sondu do sociálnej nespokojnosti vybraných elitných skupín. Tomáš Černák, pracovník Historického ústavu SAV, preskúmal problematiku sociálneho postavenia vysokoškolského študentstva na Slovensku, Lubica Kázmerová, taktiež z Historického ústavu SAV, priblížila sociálne postavenie slovenských učiteľov. Nakoniec Veronika Gayer, historička z Ústavu pre výskum menších Spoločenskovedného centra Maďarskej akadémie vied, analyzovala to, ako sa v politických diskurzoch takzvaných mestských strán v Prešove objavila artikulácia nespokojnosti „mestského občana“, čím sa sústredila najmä na artikuláciu nespokojnosti maďarskej a židovskej komunity v medzivojnovom období.

V poslednom bloku Pavel Horák z Masarykovho ústavu v Prahe vo svojej prezentácii preskúmal, ako vybrané politické strany oslavovali 1. máj. Juraj Benko, jeho kolega na Historickom ústave SAV, analyzoval politické katechizmy a ich úlohu v politizácii najnižších vrstiev. Poslednou prednášateľkou bola Marína Zavacká, pracovníčka Historického ústavu SAV, ktorá sa vo svojom príspevku zaoberala politickou činnosťou vyslanca Alexandra Jakovleviča Arosieva.

Otázka protestu a radikalizácie spoločnosti, artikulácia nespokojnosti istých sociálnych skupín, je evidentne veľmi aktuálna téma aj teraz na začiatku 21. storočia. Medzivojnové Československo, ktoré je v odbornej literatúre často preidealizované a ktoré je aj dnes považované za vzor demokracie a mierového spoluzitia viacerých etník, bojovalo viac-menej s podobnými problémami ako dnešná Európa. Prípadové štúdiá a analýzy bratislavskej konferencie slúžia ako dobrá sonda do spoločnosti fungujúceho demokratického štátu na príklade 1. CSR. Vďaka ním vieme určite zistiť komplexnejší pohľad na sociálnu realitu medzivojnovej republiky. Vybrané príspevky budú publikované v tematickom čísle vedecského časopisu *Forum Historiae*.

Mgr. Veronika Szeghy-Gayer
Ústav pre výskum menších Spoločenskovedného centra MAV

ĽUDIA A DEJINY – HISTORICKÁ BIOGRAFIA A JEJ MIESTO V HISTORIOGRAFII
KOŠICE 11. SEPTEMBER 2015

Historický výskum mesta Košice ponúka stále množstvo neprebádaných otázok, v rámci ktorých významné miesto patrí samotným osobnostiam pochádzajúcim, alebo pôsobiacim priamo v Košiciach. Pracovný seminár s názvom *Ludia a dejiny – historická biografica a jej miesto v historiografii* sa uskutočnil v reprezentatívnych priestoroch Historickkej auly rektorátu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Podujatie vzniklo ako súčasť riešenia projektu VEGA *Ludia a dejiny*, ktoré je pokračovaním projektu *Miesta pamäti Košíc*, s hlavnou úlohou doplniť historický vývoj mesta o známe osobnosti a vyzdvihnúť ich prínos a pôsobenie v Košiciach. Hlavnými organizátormi stretnutia, ktoré sa uskutočnilo 11. septembra 2015, boli Katedra histórie Filozofickej fakulty Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a Spoločenskovedný ústav Slovenskej akadémie vied v Košiciach. Na konferencii odznelo spolu 14 príspevkov.

Oficiálne stretnutie otvoril a všetkých hostí privítal prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc., ktorý následne predniesol prvý príspevok s názvom *Historická biografica a jej miesto v dejinách*. V úvode svojho príspevku nastolil problematiku „Ako postupovať pri písaní biografických prác?“, rovnako upozornil na dôležitosť správneho zadefinovania samotného pojmu historická biografica. Slovenská historiografica ponúka množstvo prác popisujúcich osobnosti Slovenska, pričom neexistuje sumarizačná práca, ktorá by prinášala informácie o metodickom postupe ich spracovania. Ako postupovať pri osobnostiach úzko spätými s dejinami Košíc? Osobnosti môžu byť pozitívne, alebo aj negatívne, pričom dejiny regionálneho charakteru netvorí len veľké osobnosti, ale aj osobnosti – ľudia, ktoré ich mohli ovplyvniť. Pri písaní biografických článkov je potrebné postupovať kriticky, hlavným cieľom by mala byť vedecká historická biografica, je preto potrebné vyhnúť sa popularizácii textu. Veľmi dôležitú úlohu zohráva správny vedecký prístup. Nasledoval príspevok *K otázke kapitánov mesta Košice v stredoveku*, Mgr. Drahoslava Magdoška, PhD., v ktorom na úvod upozornil na nedostatočnú pramennú bázu. Najviac zmienok sa zachovalo o osobnostiach ako boli hodnostári či vyššie pozície – mestská elita. Vyzdvihol osobnosti, ktoré podporovali napríklad cirkevné inštitúcie v Košiciach, ktoré zároveň predstavujú významný doplnok výskumu potrebného k poznaniu dejín mesta. V bádani sa plánuje zamerať na mestské elity, zároveň informoval o špecifikách, ktoré sa pri výskume osobností v stredoveku vyskytujú.

V problematike osobností a ich miesta v historiografii pokračoval Mgr. Peter Fedorčák, PhD. V príspevku s názvom *Uplatnenie biografickej metódy v prípade Benedikta Kišdyho*, vysvetlil čo biografická metóda znamená a navrhol postupy, ktoré je možné uplatniť pri písaní biografického diela. Vďaka historicko-sociologickému bádaniu je možné uskutočniť výskum skupín osôb, pričom je nevyhnutná dostatočná informačná základňa. Takýto spôsobom sa dajú skúmať spoločenské biografie, pri menej významných historických osobnostiach môžu byť nápomocné dejiny každodennosti. Vo svojom príspevku sa zamerl na vysvetlenie biografickej metódy, ktorá z pohľadu histórie slúži na opis doby ako aj spoločnosti. V druhej časti referátu sa doktor Fedorčák venoval spomínanej osobnosti Benedikta Kišdyho, ku ktorému je možné sa dopátrať prostredníctvom väčších dejín, ak sa však zameriame opačným smerom – na samotného človeka danej doby, je otázne či bude takýto výskum pre históriu postávajúci. Pri doterajších biografických výskumoch bol rekonštruovaný klasický opis osobnosti, pričom nebol vyčerpaný priestor, ktorý ponúka biografická metóda, vďaka ktorej by sa pomohlo vysvetliť konanie a správanie sa jedinca. Po úvodnom bloku príspevkov nasledovala diskusia, ktorá riešila problematiku biografických prác z pohľadu historickej pamäti, ktorej poznanie je taktiež prínosné pre spomínaný výskum.

Po diskusii v problematike osobností mesta Košice pokračovala PaedDr. Alžbeta Bojková, PhD. s témou *Učítelia, ktorí budovali slovenské školstvo v medzivojnových Košiciach*. Cieľom príspevku bolo predstaviť učiteľov, ktorí v Košiciach po vzniku Československej republiky, ako už vyplýva zo samotného názvu, budovali slovenské školstvo. Zámerom bolo predstaviť, aké miesto má v dejinách košického školstva historická biografica a aké sú jej prednosti či limity. Medzi najvýznamnejšie osobnosti novovznikajúceho slovenského školstva v Košiciach patrili napríklad: Karol Murgaš, Albert Wallo, Ján Koválik, Ján Beniač, Pavol Florek a iní. Spomínaní pedagógovia sú kľúčom k skúmaniu života človeka, ktorý položil základy košického školstva a ním bol Pavol Karol Murgaš. Autorka sa snažila práve na príklade osobnosti Karola Murgaša predstaviť úskalia, ktoré sa vyskytujú pri písaní historickej biografice a taktiež poukázať na jej významné miesto v dejinách.

V príspevku *Cirkevné osobnosti Košíc. Vplyv osoby Mikuláša Jozefa Lexmanna, OP na Košice*, Mgr. Pavol Kacvinský sledoval osud a výsledky práce osobnosti Mikuláša Lexmanna a jeho vplyv na mesto Košice, zároveň aj ako samotné mesto vplývalo na pôsobenie a formovanie samotnej osobnosti. Autor vychádzal predovšetkým z periodickej tlače, používal aj výsledky oral history v audiovizuálnej podobe. Priblížil život osobnosti Juraja Mikuláša Lexmanna, jeho náboženské kázne a pedagogickú činnosť, na základe ktorých je možné sledovať napríklad duchovný život obyvateľov v meste. Mgr. Tomáš Adamčík vystúpil s príspevkom s názvom *Biografia bratov Geromettovcov – sonda do verejného života katolíckeho kňaza 19. storočia*. Pozornosť zamerl na možnosti, ktoré ponúka biografický výskum a zároveň poukázal na metodický kurz paralelnej biografie dvoch bratov, pričom problém predstavuje nedostatočná pramenná základňa. Bratia pochádzali z druhej generácie Geromettovcov narodených na Slovensku a hlavné pôsobisko našli vo Veľkej Bytči. Obaja publikovali v štúrovskej slovenčine. Plodná diskusia uzavrela panel príspevkov a prednášajúci sa presunuli na obedňajšiu prestávku.

V popoludňajšom bloku referátov ako prvý vystúpil prof. PhDr. Peter Zubko, PhD. Pozornosť upriamil na Barnabáša Tostiho ako kľúčovú postavu cirkevného života medzivojnových Košíc v príspevku: *Košický farár Barnabáš Tost*. Autor ho označil za „typickú šedú eminenciu Košíc“. K hodnoteniu tejto osobnosti je možné pristupovať z rôznych hľadísk, a to cez prizmu národnosti, cez Košice ako miesto pamäti, ako kňaza, katolíka či zakladateľa významných cirkevných inštitúcií. *Vplyv osobnosti na vznik spolkov* predstavila vo svojej prezentácii Mgr. Nikoleta Dzurikaninová. Cieľom príspevku bolo poukázať na dôležitosť osobností, ktoré sa pričínili o zakladanie spolkov v Košiciach. Podrobne priblížila samotnú problematiku spolkov, ako aj problémy, ktoré sa pri výskume vyskytli. Následne odznel príspevok PhDr. Mariána Gladiša, PhD. s názvom *Anton Prídavok a Košice – Košice a Anton Prídavok*. Anton Prídavok ako významná osobnosť medzivojnového východného Slovenska, bol bytostne spätý s mestom Košice, v ktorom je umiestnená aj jeho pamätná tabuľa. V príspevku sa autor zamerl na život spomínanej osobnosti, pričom jeho funkcionárskej a publicistickej práci sa plánuje venovať v nasledujúcich článkoch. Blok uzavrel Mgr. Peter Himič, PhD. v príspevku *Janko Borodáč – zakladateľ alebo exulant?*, upozornil na špecifický prístup teatrológov, ktorý je realizovaný cez umeleckú tvorbu - akonáhle sa herec stane funkcionárom, nie je možné pokračovať vo výskume bez sociologickej biografie. Doktor Himič v príspevku opísal Janka Borodáča ako zakladateľa divadla, rovnako upriamil pozornosť na jeho pôsobenie v meste Košice, ku ktorým mal veľmi blízky vzťah, tak ako aj k divadlu, ktorému ostal plne oddaný po celý svoj život. Po odznení príspevku nasledovala diskusia a krátka prestávka.

Posledný blok príspevkov konferencie otvorila Mgr. Zlatica Sáposová, PhD a Mgr. Mária Ďurkovská, PhD. Hlavnou snahou nastolenej problematiky s názvom *Biskup István Madarász a Košice*, bolo otvoriť dosiaľ nedostatočne preskúmanú tému v regionálnej historiografii na príklade Košíc. Zámerom bolo nastoliť metodické otázky a upriamiť pozornosť vedeckej i odbornej komunity na problematiku prostredníctvom osobnosti a taktiež poukázať na jeho aktivity. Autorky v príspevku predstavili širokú pramennú základňu i literatúru, ktorá je potrebná pre vykreslenie života spomínanej osobnosti a predstavili základne údaje z jeho života. Prezentácia bola doplnená dobovým videozáznamom, ktorý oživil prednášku po vizuálnej stránke. Zároveň sa venovali možnostiam výskumu, či sa zamerať na kontroverzné body zo života osobnosti alebo skúmať jej sociálny status, pričom poukázali na prepojenosť katolíckej cirkvi s politickým životom.

Príspevok teoretického charakteru *Biografická metóda. Poznámky k možnostiam a limitom jej využitia na príklade osoby L. Csatáryho* odprezentoval doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD. Ponúkol koncepcný úvod k nastolenej problematike, pričom v teoretických otázkach vychádzal predvažne z anglickej a nemeckej literatúry. V súčasnom výskume prestal platiť názor, že biografica nie je považovaná za historickú literatúru. Biografica sa dostáva do centra pozornosti bádateľov a historická veda objavuje jej potenciál. Poukázal na význam biografie ako miesto pamäti, ako možnú koncepciu postupu. Rovnako je dôležité stanoviť si presné ciele ako i postupy nevyhnutné pri výskume a následne pri písaní. Nasledoval príspevok Mgr. Vojtecha Kárpátyho, PhD. s názvom *Dr. Edvard Beneš a Košice*. Posledný blok konferencie uzavrel PhDr. Marek Rímsky s problematikou *Možnosti biografického výskumu v Archive Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach*.

Na záver konferencie sa všetkým aktívnym účastníkom, ako aj prítomným hosťom poďakoval prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. Okrem vyslovených slov vďaky predostrel plány i prognózy výskumu

spojeného s problematikou osobností mesta Košice do budúcnosti. Výsledkom konferencie bude vedecký zborník, ktorý posluží nielen odborníkom z oblasti histórie, ale aj širokej verejnosti.

Mgr. Nikola Regináčová, PhD.
FF UPJŠ v Košiciach

DIVADLO V KONTEXTE 70. ROKOV OD UKONČENIA 2. SVETOVEJ VOJNY KOŠICE 18. SEPTEMBER 2015

Divadlo ako jedna z najdôležitejších kultúrnych inštitúcií má v Košiciach vyše šesťstoročnú tradíciu. Od 14. storočia, kedy sa konali divadelné hry na jarmočných trhoch, cez rôzne spoločnosti angažujúce sa aj divadelne a začínajúcu mestskú divadelnú aktivitu, sa v 18. storočí v Košiciach postavilo prvé kamenné divadlo. Po rôznych amatérskych predstaveniach vzniklo v povojnovom období roku 1945 profesionálne Štátne divadlo v Košiciach. Napriek ťažkým podmienkam, bolo divadlo pre mesto centrom diania, kde mohli diváci aspoň na okamih zabudnúť na náročné spoločensko-politické okolnosti vtedajšej doby.

Štátne divadlo v Košiciach po 70. rokoch od svojho založenia oslavovalo. Dňa 18. septembra 2015 sa pri tejto príležitosti konala vedecká konferencia v salóniku Historickej budovy divadla, aj vernisáž a premiéra baletu Bajadéra za účasti prezidenta Slovenskej republiky a významných osobností spoločenského, kultúrneho a politického života.

Za zvuku zvonkohry košickej fontány sa presne o deviatej hodine ráno začala Medzinárodná konferencia *Divadlo v kontexte 70. rokov od ukončenia 2. svetovej vojny*, kde si vedecká, ale aj laická obec pripomenula začiatky, pôsobenie a prínos Štátneho divadla v Košiciach. Riaditeľ divadla Peter Himič predniesol uvitací príhovor a predstavil program konferencie, ktorý bol rozdelený na štyri bloky pozostávajúce z príspevkov sledujúcich viacero línií.

Začiatok prvého bloku patril téme s názvom *70 letokruhov na divadelnom pni*. Úvodný prejav predniesol teatroológ Tibor Ferko. Zhodnotil v nej vývoj divadla v jednotlivých desaťročiach. Nezabudol vyzdvihnúť ani prácu riaditeľov Štátneho divadla od jeho prvého riaditeľa a zakladateľa Janka Borodáča po súčasného riaditeľa Petra Himiča. Muzikologička a autorka druhého príspevku Dita Marenčinová, potvrdila svojim príspevkom aj pravdivosť vlastného výroku, „...opera sa nepohybovala v stojatých vodách.“ Prezentovala vývoj opery, prínos vybraných operetných režisérov a pripomenula niektoré významné predstavenia v ŠD Košice. V prednáške *Režiséri v súradnici inscenácií operného súboru v Štátnom divadle Košice* si z nespočetného množstva režisérov vybrala niekoľkých, ktorých publiku predstavila. Jej zapálenosť bola evidentná aj pri zaujímavých komentároch a doplneniach pripraveného textu. Tanečnému umeniu v histórii divadla sa venoval v poradí tretí príspevok prvého bloku. Tanečná pedagogička a choreografka Marilena Halászová hovorila na tému *Evolúcia bez revolúcie – stopy tanečného umenia, okamihy zo života ŠD Košice*. Ponúkla informácie o minulosti baletu a tanca na doskách košického divadla. Posledná časť prvého bloku bola venovaná téme *Dirigenti a ich vplyv na umeleckú tvár operného súboru v Košiciach*. Jeho autorka Lýdia Urbančíková, muzikologička, v ňom ponúkla prehľad významných dirigentov pôsobiacich v ŠD Košice a hudobnou stránkou minulosti divadla tak uzavrela prvý blok konferencie.

Nasledujúcu časť otvoril riaditeľ Bábkového divadla v Košiciach Pavol Hrehorčák a ako prvého hneď uviedol Petra Himiča, ktorý vystúpil s témou *Janko Borodáč – zakladateľ alebo exulant?* Svižne, živo, pútavo opísal príbeh Janka Borodáča a jeho manželky Oľgy Borodáčovej. Umeleckej stránke Borodáča a jeho pôsobeniu v Košiciach sa venoval Karol Mišovic, z Divadelného ústavu v príspevku *Janko Borodáč v Košiciach – vyhnanstvo či vykúpenie*. Oba príspevky zhrnuli život a umelecké pôsobenie Janka Borodáča, s ktorého menom je spojené založenie Štátneho divadla v Košiciach. Faktom je, že úlohu mal náročnú. Podujal sa založiť činohru, operu aj balet. Poslucháči sa dozvedeli aj o spoločensko-politických okolnostiach jeho pôsobenia na východe Slovenska a o niekoľkých problémoch, ktorým čelil. Predposledné vystúpenie druhého bloku malo dvoch autorov, boli nimi Štefan Šutaj a Lucia Heldáková. Vo vystúpení s názvom *Čriepky zo života a kultúry povojnových Košíc (1945 – 1946)* sa pokúsili predstaviť poslucháčom situáciu, v ktorej sa roku 1945 začala formovať profesionálne Štátne divadlo v Košiciach. Prezentačiou historických faktov, ale aj každodenných situácií a problémov,

s ktorými sa Košičania v tom čase stretávali, priblížili kultúrne a osvetové inštitúcie fungujúce v tej dobe. Na záver príspevku ponúkli zaujímavosti z dobovej tlače, ktorá už vtedy vtipným spôsobom glosovala život v košickom divadle. Po čriepkoch z košických dejín a ich spoločenského života predniesol Vojtech Kárpáty referát *Spoločensko-politický život v povojnových Košiciach* zaoberajúci sa celkovou históriou povojnových Košíc od ich oslobodenia.

Divadelný život v Košiciach sa vyvíjal už v čase Uhorska. Od roku 1828 v Košiciach ako profesionálny divadelný intendant pôsobil barón Berzeviczy Vincze. Pavol Hrehorčák prezentoval problematiku *Berzeviczy Vincze*, keď rozpovedal príbeh baróna Berzeviczyho, mecenáša podporujúceho divadlo a jeho najdôležitejšie skutky v Košiciach. Vrchol maďarského divadelníctva bol okrem stavby novej budovy divadla sprevádzaný aj pôsobením maďarského divadelného riaditeľa, o ktorom bol posledný príspevok tretieho bloku. Predniesla ho Veronika Szeghy-Gayer z Ústavu pre výskum etnických menšín Maďarskej akadémie vied v Budapešti. V *Poznámkach k portrétu Ódóna Faragóa* predstavila jeho život od narodenia cez začiatky kariéry až k Faragóovým životným úspechom a pôsobeniu v Košiciach. Na záver poukázala aj na posledné okamihy Faragóovho života poznačené skromnými životnými podmienkami.

Záverčný štvrtý blok konferencie otvorila Eleonóra Blašková, pracovníčka Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach, a priblížila *Týždenník (Kassai) Színházi Ujság – Kroniku divadelného umeleckého diania v Košiciach v rokoch 1911 – 1923*. Prostredníctvom prepracovanej prezentácie dokumentujúcej okrem iného aj obrázkový materiál a odborného výkladu sa publikum dozvedelo o jednotlivých číslach, zaujímavostiach, fotografiách, názvoch a grafickej stránke jednotlivých častí spomenutého týždenníka. *Architektonickú históriu košického divadla v štýlovom kontexte divadelných budov v druhej polovici 19. storočia* si ako tému príspevku zvolila Zuzana Labudová z Krajského pamiatkového úradu v Košiciach. Tiež využila prezentáciu s bohatým fotografickým materiálom a informovala o histórii výstavby divadla v Košiciach. Spomenula peripetie sprevádzajúce stavbu novej budovy divadla, ktorá po požiari starej budovy divadla bola nevyhnutnosťou. Taktiež sa publikum dozvedelo, že vzorom pre košickú budovu divadla boli iné svetové divadelné a operné scény, najmä budovy v Paríži a vo Viedni. Zaujímavosťou košickej budovy ŠD je jej rétorickosť. Znamená to, že budova sama svojím vonkajším vzhľadom a vnútorným vybavením „naznačuje“ funkčnosť jednotlivých častí. Napríklad najdôležitejšia časť divadla, javisko, je z vonku zvýraznená vežou, na mieste lóží sa zvonku na fasáde nachádzajú akoby balkóniky tiež pripomínajúce lóže. Posledným vystúpením na konferencii bol príspevok Henryka Rozena *„Moje umelecké dobrodružstvo v Košiciach.“*, ktorý uzavrel celú konferenciu spomienkami na slovensko-poľskú divadelnú spoluprácu od 90. rokov až dodnes. Vyzdvihol tiež prácu a ocenenie súčasného riaditeľa Petra Himiča, ktorý sa výrazne podieľal na slovensko-poľskej spolupráci v oblasti divadelníctva.

Program konferencie bol plný zaujímavých a prínosných príspevkov, ktoré naplnili cieľ tohto stretnutia a to odborne predstaviť minulosť divadla, či už z umeleckého, historického alebo historicko-architektonického pohľadu. S trinástimi príspevkami vystúpili slovenskí, maďarskí a poľskí odborníci. Aj touto konferenciou Štátne divadlo v Košiciach slávnostne a dôstojne oslávilo svoje 70. výročie.

Mgr. Lucia Heldáková

ŠITAVSKO-ČESKLÍNSKA VETVA ESTERHÁZYOVCOV A JEJ VÝZNAM PRE REGIÓN SENEC 21. SEPTEMBER 2015

Osobnosti oddávna formujú dejiny štátov i jednotlivých regiónov, svojimi rozhodnutiami a činmi ovplyvňujú osudy a životy ľudí. Jednou z takýchto osobností, ktoré ovplyvnili históriu mesta Senec a jeho obyvateľov bol jednoznačne i uhorský kancelár František Esterházy (1715 – 1785). Pri príležitosti 300. výročia jeho narodenia sa preto 22. septembra 2015 konala v Senci vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou.

Po uvítacích príhovoroch zástupcov usporiadateľských inštitúcií ako prvý prednášajúci vystúpil István Fazekas z Univerzity Eötvösa Loránd v Budapešti. Vo svojom príspevku najprv zasadil osobnosť Františka Esterházyho do kontextu doby, v ktorej žil a pôsobil, opísal jeho rodinné zázemie i príbeh štúdií. Ťažiskovým bodom prednášky však bol postup na kariérom rebríčku na viedenskom dvore,

ktorého vrcholom bolo dosiahnutie hodnosti uhorského kancelára v roku 1762. Vyzdvihol tiež dva významné činy kancelára, a to podiel na zriadení Svätoštefanského rádu a nákladnú prestavbu budovy uhorskej kancelárie vo Viedni.

Olga Khavanova z Inštitútu slavistiky Ruskej akadémie vied v Moskve predstavila kariéru, ktorú urobil starší Františkov brat – Mikuláš (1711 – 1764) na diplomatickom poli. Patril medzi prvých uhorských aristokratov, ktorých viedenský dvor zamestnával ako diplomatov. Absolvoval misie vo Veľkej Británii, Holandsku, Portugalsku, Španielsku, Sasku a Rusku. Prednášajúca ozrejmla jeho pôsobenie v jednotlivých krajinách, účely, pre ktoré bol ku konkrétnym panovníckym dvorom vyslaný, pričom najväčšiu pozornosť venovala jeho pôsobeniu v Petrohrade, resp. v Moskve, kde pobudol osem rokov. Z tohto obdobia sa zachovali viaceré archívne pramene, ktoré dokumentujú jeho dojmy z krajiny, vzťahy s ruskými štátnikmi i kroky, ktoré podnikol, aby upevnil spojenectvo medzi Rakúskom a cárskym Ruskom.

Tituly grófskej vetvy rodu Esterházy a spôsoby ich získavania v 18. storočí sa stali predmetom prednášky genealóga a heraldika Denisa Pongrácza. Získaním honoračných titulov sa šľachtické rody napájali na cisársku administratívu, čo jednoznačne vyjadrovalo ich inklináciu k viedenskému dvoru. Esterházyovci neboli výnimkou. Platí to i o Františkovi Esterházym, ktorý na získanie titulu, a tým aj na zvýšenie svojho honoru, neváhal vynaložiť vysoké sumy. Napr. keď v roku 1771 získal titul rytiera Zlatého rúna, zaplatil taxu 10 000 zlatých.

Cieľom príspevku Michala Duchoňa bolo priblížiť pomery v Bernolákove v 18. storočí, ktoré bolo Esterházyovským rezidenčným sídlom. Sústredil sa na hospodárske pomery v mestečku, ktorého charakter ostával v sledovanom období prevažne poľnohospodársky s malým podielom remeselnej výroby. K významným okamihom v živote Bernolákova patrilo založenie manufaktúry na výrobu kartúnu a tiež stavba kaštieľa Jozefom Esterházym.

Štátom riadenou starostlivosťou o osirelé a opustené deti v Uhorsku v druhej polovici 18. storočia na príklade sirotinca v Tomášikove sa zaoberala Ingrid Kušnieráková z Historického ústavu SAV v Bratislave. V Uhorsku sa začiatok tejto ústavnej starostlivosti datuje až do obdobia 30. rokov 18. storočia, pričom v západnej Európe sa so zakladaním sirotincov stretávame už oveľa skôr (konkrétne v 16. storočí). Práve založením kráľovského sirotinca v Tomášikove, na čom mal nemalý podiel aj František Esterházy, vstupuje v 60. rokoch 18. storočia do tejto oblasti štátna moc. Sirotinec neplnil len charitatívne a výchovné ciele, mal nepochybne aj náboženskú funkciu. V období rekatolizácie boli totiž sirotince jednoznačne i nástrojmi konfesijného boja, na čo autorka v prednáške poukázala. Zachytila tiež jednotlivé vývojové etapy, ktorými sirotinec prešiel, počty detí, dôvody presťahovania inštitúcie do Senca a následne pod vplyvom politiky Jozefa II. do Bratislavy.

Pri spomenutí sirotinca existovala i škola, ktorá svojim žiakom poskytovala na vtedajšiu dobu kvalitné základné vzdelanie. Fungovanie tejto školy bolo predmetom príspevku Evy Kowalskej z Historického ústavu SAV v Bratislave. Vyzdvihla pritom osobnosť riaditeľa Ferdinanda Kieglera, ktorý do vyučovania zaviedol nové predmety. Škola mala verejný status, teda prijímala aj žiakov, ktorí neboli chovancami sirotinca, neskôr boli zavedené i učiteľské kurzy. V prednáške autorka predstavila učiteľský zbor, jeho finančné ohodnotenie, ako aj významných absolventov školy, medzi nimi možno spomenúť napr. skladateľa Jána Nepomuka Hummela.

Zaujímavou osobnosťou, ktorá pôsobila v Senci, bol Štefan Frendel, riaditeľ elementárnej školy pri už viackrát spomínanom sirotinci. Jeho život účastníkom konferencie farbisto opísal Radoslav Ragač zo Slovenského národného archívu. Štefan pochádzal z rodiny právnika Juraja Kornélia Frendela z Bratislavy, po štúdiách na evanjelických lýceách v Bratislave a Šoproni si zvolil vojenskú kariéru. Stal sa propagátorom hodvábnictva, pričom počas pôsobenia na škole v Senci prednášal okrem iného aj osobitnú náuku o hodvábnictve. V roku 1795 dokonca vydal praktickú príručku o efektívnom pestovaní hodvábnika.

Podujatie ukončil svojim vystúpením Gábor Strešňák z Mestského múzea v Senci, ktoré bolo zároveň jedným z organizátorov. Priblížil problematiku existencie špitála (xenodochium) v Senci a čiastočne aj v Tomášikove. Na základe kanonickej vizitácie z roku 1781 a iných relevantných prameňov analyzoval fungovanie špitála, výšku fundácií, z ktorých bol zabezpečovaný jeho každodenný chod, pričom tiež hľadal odpoveď na otázku, kde sa v Senci tento objekt v minulosti nachádzal.

Po skončení prednášok sa účastníci konferencie presunuli do parku pred budovu mestského úradu, kde bola za účasti zástupcov mesta a verejnosti odhalená pamätná tabuľa kancelárovi Františkovi

Esterházy ako pripomienka a poďakovanie za to, že tento priekopník zakladania moderných inštitúcií svojim konaním v minulosti mimoriadne pozitívne ovplyvnil život v meste.

Mgr. Ivana Červenková, PhD.
Slovenský národný archív

KRIEG UND STADT IM 20. JAHRHUNDERT / VOJNA A MESTO V 20. STOROČÍ KOŠICE 25. – 26. SEPTEMBER 2015

Konferencia s názvom „Vojna a mesto v 20. storočí“ bola usporiadaná v rámci tradičného seriálu podujatí Nemecko-českej a Nemecko-slovenskej komisie historikov. Odohrala sa v dňoch 25. – 26. septembra 2015 na pôde Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Zvláštnou príležitosťou bolo 25. výročie jej založenia, ku ktorému bola vydaná a na pôde UPJŠ predstavená publikácia s názvom *Die Deutsch-tschechische und Deutsch-slowakische Historikerkommission 1990 – 2015*.¹ Hlavnými organizátormi podujatia boli Nemecko-česká a Nemecko-slovenská komisia historikov; Katedra histórie filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach; Slovenská historická spoločnosť pri SAV a Historický ústav SAV. Oficiálnu záštitu podujatia prevzal tiež predseda vlády Slovenskej republiky Robert Fico a finančne ju podporilo Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky.

Prvý konferenčný deň bol v priestoroch Historickej auly Rektorátu UPJŠ o 9:00 oficiálne otvorený predsedníčkou slovenskej sekcie komisie PhDr. Editou Ivaničovou, CSc. z Historického ústavu SAV v Bratislave a zástupcami UPJŠ v Košiciach. Za UPJŠ konferenciu otvorila dekanka Filozofickej fakulty UPJŠ prof. PhDr. Oľga Orosová, CSc. a prorektorka pre zahraničné vzťahy a mobilitu, doc. Ing. Silvia Ručinská, PhD. Program avizoval 16-tich prednášajúcich, z čoho reálne svoje príspevky prednieslo 15.

Vlastnú obsahovú náplň konferencie otvoril predseda nemeckej sekcie komisie Prof. Dr. Christoph Cornelißen z Historického seminára Johann – Wolfgang Goethe Universität vo Frankfurte nad Mohanom. V referáte s názvom *Úvodné poznámky: Vojna a mesto v 20. storočí*² otvoril problematiku prostredníctvom náčrtu metodologických a koncepcných pripomienok k danej téme. Cornelißen načrtnol približne osem základných vodiacich bodov, ktoré približovali veľkorysú variabilitu spôsobov uvažovania o problematike vojna – mesto, ktorá je „večná“, permanentne aktuálna, interdisciplinárna a zároveň aj silne emocionálna. Na tomto základe stála ako východisko „klíma“ miest na prelome 19. a 20. storočia, ktorú Cornelißen vystihol pojmom „nervozita“. Tým komplexne zastrešil dynamickú atmosféru „životného sveta“ miest poznačených hlavne industrializáciou, urbanizáciou či nástupom moderných kultúrnych a spoločenských vzorcov. V týchto súvislostiach je mesto prezentované ako určitý typ „javiska“, ktoré možno v špecifických podmienkach vojenského konfliktu chápať napr. ako vojenský cieľ, vojenské „centrum“ (so zreteľom na priemyselnú produkciu, ľudské zdroje, dopravu, komunikáciu, propagandu, odbojovú či revolučnú činnosť), ako verejný priestor (so zreteľom na miesta pamäte, názvy ulíc, námestí a pod.) či ako na miesto „koncentrovanej emocionality“ so zreteľom na pocity obyvateľov, obrancov či dobyvateľov, prípadne okupantov. Otázkou hodnou bádateľskej pozornosti je tiež samotný život v meste počas vojny, jeho každodennosť, rytmus, ekonomická či kultúrna realita a pod. Nemenej dôležitý je tiež pohľad na mesto cez optiku materiálnej deštrukcie urbánneho priestoru. Samotná deštrukcia môže zaznamenať rôzne špecifiká a rozdiely závislé od rôznych podmienok. Deštrukcia otvára a zároveň utvára priestor pre plánovanie, znovuvybudovanie a teda re-urbanizáciu priestoru v budúcnosti. V závere referátu načrtnol Cornelißen tiež komplexné zhodnotenie historiografie k danej téme, pričom kriticky zhodnotil absenciu prác, ktoré by priamo komparovali dejiny východných a západných miest na európskej prípadne globálnej úrovni.

1 Kolektív autorov. *Die Deutsch-tschechische und Deutsch-slowakische Historikerkommission 1990 – 2015*. München : Collegium Carolinum, 2015.

2 Abstrakt publikovaný: CORNELIßEN. Christoph. Vorbemerkungen: Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert. In: HEINEMANN, Monika – PEKÁR, Martin (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert. Jahrestagung der Deutsch-Tschechischen und Deutsch-Slowakischen Historikerkommission 25. – 26. september 2015, Košice (Slowakei)*. Abstracts. Košice : Equilibria, 2015, s. 9.

Po referáte Christopa Corneliišena nasledovala krátka prestávka, po ktorej bola otvorená prvá sekcia príspevkov so zameraním na etnopolitické a sociálne identity v meste, moderovaná PhDr. Editou Ivaničovou, CSc. Sekciu otvoril Prof. Dr. Christoph Mick z Inštitútu histórie University of Warwick s príspevkom *Vojna a etnicita: Lemberg (Lwów) v období svetových vojen*.³ Východiskom bolo vytvorenie komplexnej demografickej mapy mesta so zreteľom na jeho multietnický, multikultúrny a multi-konfesionálny charakter. Ťažiskovým motívom príspevku boli transformácie vzájomných vzťahov medzi etnikami v danom priestore, založené prevažne na konfliktoch a násilí vyplývajúceho z aktuálnej mocenskej politiky. Autor osobitne poukázal na to, že v rokoch 1914 – 1917 sa „výmena moci vo Lvove uskutočnila úhrnom sedemkrát, čo národnostnú skladbu ako aj eskalovanie etnických konfliktov markantne ovplyvnilo“. Osobitná pozornosť bola však venovaná komparácii vonkajších prejavov a povahy týchto konfliktov na území mesta v období prvej a druhej svetovej vojny. V období z pred roka 1914 neboli podľa autora etnické hranice jasne vymedzené a ostré. V priebehu prvej svetovej vojny boli cieľovou skupinou etnického napätia Židia, rusofilné a ukrajinoфильné skupiny obyvateľstva, pričom iniciátorom tlaku boli prevažne armády (c. k. armáda a ruská armáda), miestne úrady a menej civilné obyvateľstvo. Zvýšený antisemitský tlak bol podľa autora v meste zaznamenaný po prvej svetovej vojne, počas procesu „usporiadania“ pomerov po rozpade Rakúsko-Uhorska. Iniciátorom bolo prevažne poľské obyvateľstvo. Zvrat nastal tesne pred a počas druhej svetovej vojny, kedy represálie voči obyvateľstvu vykonávala prevažne Červená armáda, ktorá narušila etnickú štruktúru mesta. Po prepade Poľska nacistickým Nemeckom nastal opäť chaos a represálie v podobe tlaku na ruskú časť obyvateľstva. Cieľovým etnikom nemeckého tlaku sa stali hlavne Židia. Mick však pri komparácii so situáciou v prvej svetovej vojne poukázal na fakt, že počas druhej svetovej vojny sa zaznamenalo menej spontánnych etnických útokov a tlak sa zmenil na „plánovanú masovú vraždu“. Situácia sa opäť pozmenila po roku 1944, kedy bola zdrojom represálií opätovne Červená armáda a jej snaha o „sovietizáciu“ územia. Po príspevku Christopa Micka nasledovala diskusia a krátka prestávka na občerstvenie.

Druhý predpoludňajší blok v rámci sekcie *Etnopolitické a sociálne identity* otvorila Mgr. Nikola Regináčová, PhD. z Katedry histórie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach s príspevkom *Transformácie národných identít v Košíc. Premeny etnickej štruktúry v sčítaniach z rokov 1910 a 1921*.⁴ Príspevok ponúkol sondu do demografickej mapy Košíc ako multikultúrneho a multietnického mesta a jej premien vo viacerých kontextoch. Ako dominantné hybné sily, ktoré markantne vplývali na charakter národných, etnických ako aj kultúrnych identít v meste z pred roka 1918, identifikuje autorka maďarskú politiku ako aj priebeh a hlavne dôsledky prvej svetovej vojny. Vznik prvej Československej republiky ako národného štátu Čechov a Slovákov založeného na koncepcii čechoslovakizmu znamenal úplne nový kontext vnímania a interpretácie etnických identít. Ako ťažiskovou informačnou bázou indikujúcu tieto transformačné procesy si autorka zvolila výsledky oficiálnych sčítaní z rokov 1910 a 1921 a ich komparáciu. Regináčová však sama zdôraznila, že k prameňom danej proveniencie je potrebné pristupovať maximálne citlivo. Dôvodom je predovšetkým skutočnosť, že za základný ukazovateľ etnicity v sčítaniach bol zvolený „materinský jazyk používaný v každodennej komunikácii“, čo vo viacjazyčnom a multikultúrnom prostredí nie je najšťastnejšia cesta ako dosiahnuť neskreslené výsledky. Podľa autorky je nutné brať na zreteľ navyše aj podmienky, v akých boli dané sčítania realizované.

Predpoludňajší blok uzatváral Dr. Maciej Górný z Nemeckého historického inštitútu vo Varšave s príspevkom *Przemysł 1914 – 1915. Pevnosť malomešťanstva*.⁵ Východisko príspevku približovalo vojenské udalosti v súvislosti s obliehaním mesta Przemysł v období od jesene 1914 do jari 1915 a v druhej fáze v máji a júni 1915. Ťažisko spočívalo však v analýze sociálnych a etnických aspektov tejto vojenskej operácie, v rámci ktorých sa ozbrojený boj armád preniesol v danom kontexte aj na civilné obyvateľstvo mesta. Markantnú úlohu pri tom zohrali tiež faktory ako prílev utečencov z okolitých dedín alebo zhoršujúce sa zásobovanie potravinami a zdravotníckym materiálom. Výsledkom boli

3 Abstrakt publikovaný: MICK, Christoph. Krieg und Ethnizität: Lemberg im Zeitalter der Weltkriege. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 9-10.

4 Abstrakt publikovaný: REGINÁČOVÁ, Nikola. Transformation of national identities in Košice. Changes in the ethnic structure in the censuses of 1910 and 1921. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 10-11.

5 Abstrakt publikovaný: GÓRNÝ, Maciej. Przemysł 1914 – 1915. Festung des Kleibürgertums? In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 11-12.

rôzne tlaky a konflikty, ktoré medzi sebou zvädzali rôzne skupiny civilného obyvateľstva, prevažne na ekonomickom a etnickom základe. Prvotné napätie nastalo už medzi skupinami utečencov a domáceho obyvateľstva. Etnické napätie bolo namierené prevažne voči Židom. Ďalším faktorom bolo privilegovanie určitých skupín obyvateľstva zo strany armády pri zásobovaní. Górnym tak na príklade obľahnutia Przemyslu v prvej svetovej vojne demonštruje projekciu ozbrojeného vojenského konfliktu v meste na oblasť konfliktu medzi mestom a vidiekom (utečenci – domáce mestské obyvateľstvo) ako aj na etnické konflikty medzi Poliakmi, Židmi a Rusínmi.

Príspevok Macieja Górného uzatvoril predpoludňajší blok sekcie. Nasledovala široká diskusia a prestávka na obed. Popoludňajší blok sekcie moderovaný PhDr. Václavom Petrbohom, PhD., otvorila doc. PhDr. Andrea Pokludová, Ph.D. z Katedry dejín umenia a kultúrneho dedičstva Filozofickej fakulty Ostravskej univerzity v Ostrave, s príspevkom *Transformácie mestskej správy Opavy a Olomouca po prvej svetovej vojne a vnímanie etnicity / identity v sčítaní ľudu z roku 1921*.⁶ Ako východisko príspevku prezentovala autorka status vybraných miest, ktoré na prelome 19. a 20. storočia slúžili ako kultúrno-spoločenské, politické a hospodárske centrá moravsko-sliezskej oblasti. Dôležitou skutočnosťou je, že boli prezentované ako nemecké mestá s nemeckým charakterom,⁷ čo sa osobitne pretavilo aj do ich vnútornej správy, ktorá mala nezanedbateľný vplyv na vnímanie etnicity, resp. identitu obyvateľov. Vzťah českej a nemeckej identity v mestách hlboko ovplyvnila prvá svetová vojna. Tá premenila vybrané mestá na regionálne centrá vojenskej mobilizácie, ovplyvnila hospodársky a sociálny kontext mestského života a jej následky so sebou nevyhnutne priniesli aj premenu mestskej samosprávy, čo malo opätovne markantný vplyv na vnímanie etnicity a identít v daných mestách. Nešlo však o živelný proces. V prípade Olomouca bol dôraz kladený na rokovania a podľa autorky malo prevzatie mestskej samosprávy do českých rúk pokojný priebeh. Súhlas s novými politicko-správnymi podmienkami v meste potvrdili aj prvé komunálne voľby, v ktorých zvíťazila česká, resp. československá politická reprezentácia. Odlíšná situácia panovala v Opave, kde bolo prioritou správy zachovať, resp. udržať nemecký charakter mesta. Ďalším kľúčovým bodom príspevku bolo sčítanie ľudu z roku 1921 ako indikátor transformácie vnímania etnicity a identít v mestách. Tu však autorka upozornila na výsledky sčítania ako na veľmi problematický ukazovateľ pre výskum etnicity a identít. Nezohľadňuje mnohé faktory, ako napr. dvojjazyčnosť, zmiešané rodiny a pod. V každom prípade sa však transformačné procesy v komunálnej politike, resp. mestskej správe nevyhnutne premietli aj do oblastí kultúry, školstva či verejného priestoru miest, čo bol posledný bod príspevku.

V dôsledku neprítomnosti Dr. Erika Franzena z Collegia Carolina v Mníchove, uzatvorila sekciu venovanú etnopolitickým a sociálnym identitám v meste doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc. z Fakulty humanitných štúdií Univerzity Karlovi v Prahe s príspevkom *Transformácie identít v Prahe v rokoch 1918 – 1956*.⁸ Východiskom príspevku s pomerne široko nastaveným časovým rámcom bol zlomový bod v podobe roku 1918 a ustanovenia Prahy ako hlavného mesta novovzniknutej Československej republiky. Ako výrazný faktor transformácie identít v Prahe vystúpila do popredia averzia voči prejavom germanizmu, ktorá sa osobitne premietla do širokého spektra zložiek mestského prostredia vrátane verejného priestoru. Verejný priestor tu predstavuje osobitný nástroj vytvárania novej identity v súlade s rôznymi konštruktivistickými teoretickými prístupmi, ktoré autorka na príklade mesta Praha vo svojom príspevku prezentovala. Podľa autorky však „eufória“ z konštituovania nových identít narazila aj na hospodársku a ekonomickú realitu, čo je osobitný odtieň tejto problematiky. Ústredným motívom boli však vzťahy, resp. napätie vo vzťahoch medzi nemeckou a českou, resp. československou identitou a vysporiadanie sa nemeckej (nemecky hovoriacej) časti obyvateľstva, vrátane špičiek komunálnej politiky, so vznikom Československa a nástupom jeho politiky. Za ďalší kľúčový moment vo vzťahu k problematike transformácie identít na príklade Prahy považuje autorka výsledky Mníchovskej konferencie. To bol osobitný spúšťač pre napätie, ktoré v nemecko-českých vzťahoch eskalovalo po marci 1939. Po vyhlásení Protektorátu a jeho obsadení nemeckou armádou sa Praha opäť mala zmeniť. Tentokrát sa

6 Abstrakt publikovaný: POKLUDOVÁ, Andrea. Änderungen in der Stadtverwaltung von Troppau und Olmütz nach dem Ersten Weltkrieg und die Wahrnehmung von Ethnizität/Identität in der Volkszählung in 1921. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 12.

7 Autorka ich nazvala „prototypom“ či „baštou sliezskeho a moravského nemeckva“.

8 Abstrakt publikovaný: SOUKUPOVÁ, Blanka. Transformationen der Identitäten in Prag 1918 – 1956. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 12-14.

mala stať nemeckým mestom, čo znamenalo opätovnú re-konštrukciu identít.⁹ Autorka však osobitne poukázala na problematickosť témy a priblížila „mýtus“, resp. „ilúziu zelenej lúky“ pri konštruovaní národných, etnických prípadne kultúrnych identít. V dôsledku dodržiavania časového plánu konferencie, problematiku v období 1945 – 1956 autorka priblíži až v písomnej podobe obsiahnutej v plánovanom publikovanom výstupe. Po uzatvorení bloku a zároveň celej sekcie nasledovala široká diskusia k obom predneseným príspevkom a krátka prestávka na občerstvenie.

Druhá sekcia niesla názov *Urbánne identity: urbanizmus, architektúra a literatúra*. Prvý blok sekcie pod moderovaním doc. PaedDr. Martina Pekára, PhD. z Katedry histórie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach otvoril prof. Dr. Phill. habil. Max Welch Guerra z Ústavu priestorového plánovania a výskumu na Bauhaus-Universität vo Weimare. Príspevok s názvom *Urbanizmus a mestská výstavba európskych diktatúr v 20. storočí, dejiny mestskej výstavby a všeobecná historiografia*,¹⁰ predstavoval súbor kritických pripomienok ku konceptom a teóriám aplikovaných vo výskume urbanizmu v historiografii. Autor vychádzal z faktu, že mestská výstavba predstavuje jeden z kľúčových prameňov k výskumu spoločenských realít, resp. reality v minulosti. Disponuje mnohými špecifikami závislými od rôznych faktorov (napr. geografické špecifiká a pod.). Na tomto základe vykonal komplexnú kritickú analýzu vybraných titulov z nemeckej urbánnej, ale aj všeobecnej historiografie, avšak s naznačením paralel s francúzskym, talianskym či španielskym prostredím.¹¹ Najzávažnejšími bodmi kritiky bolo prehliadanie ďalekosiahleho významu mestskej výstavby v rôznych kontextoch zo strany všeobecnej historiografie a absencia komplexnej analytickej, resp. metodologickej a teoretickej zameranej práce zo strany urbánnych historikov, prípadne historikov architektúry. V prípade diktatúr a ich vzťahu k urbanizmu bola Guerrom pomerne kriticky hodnotená skutočnosť, že väčšina prác, či už zo všeobecnej historiografie alebo aj z urbánnych dejín, pristupuje k tomuto javu prevažne cez optiku plánovania monumentálneho (až megalomanského) stavitelstva, z ktorého väčšina nebola realizovaná. Prehliada úlohu a význam výstavby malých, prípadne účelových stavieb (bývanie, infraštruktúra, školstvo, zdravotníctvo a pod.). Guerra tak prezentoval mestskú výstavbu počas totalitných režimov ako jeden z účinných nástrojov udržania sa daných režimov pri moci.

Po prednesení príspevku nasledovala diskusia a krátka prestávka. Druhý blok sekcie 2 otvoril Julius Reinsberg M. A. z Katedry najnovších dejín na Johann – Wolfgang Goethe Universität vo Frankfurte nad Mohanom s príspevkom *Domáca idyla, alebo revolúcia veľkomestského človeka? Povojnové plánovanie Ernsta Maya v Sliezske a vo Frankfurte nad Mohanom v rokoch 1919 – 1930*.¹² Autor príspevku sa zamerl na prierez prácou nemeckého architekta a urbanistu (mestského

9 K transformácii Prahy v rokoch 1939 – 1945 v urbanistickom kontexte pozri: HOŘEJŠ, Miloš. *Protektorátní Praha jako německé město. Nacistický urbanizmus a plánovací komise pro hlavní město Prahu*. Praha: Mladá fronta – Národní technické muzeum, 2013. Anotáciu monografie pozri: PEKÁR, Martin – Hořejš, Miloš. *Protektorátní Praha jako německé město. Nacistický urbanizmus a plánovací komise pro hlavní město Prahu*. Praha: Mladá fronta – Národní technické muzeum, 2013. In: *Mesto a dejiny*, 2014, roč. 3, č. 1, s. 146.

10 Abstrakt publikovaný: GUERRA, WELCH. Max. Städtebau europäischer Diktaturen im 20. Jahrhundert, Städtebaugeschichte und allgemeine Historiografie. Ein kritischer Zwischenruf. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 15.

11 Medzi vybrané tituly patrili: ALBERS, Gerd. *Zur Entwicklung der Stadtplanung in Europa. Begegnungen, Einflüsse, Verflechtungen*. Braunschweig: Vieweg, 1997.; DÜVEL, Jörg – GUTSCHOW, Niels. *Städtebau in Deutschland im 20. Jahrhundert. Ideen – Projekte – Akteure*. Stuttgart: Treubner Verlag, 2001.; DÜVEL, Jörg – GUTSCHOW, Niels. *Baukunst und Nationalismus. Demonstration von Macht in Europa 1940 – 1943*. Berlin: DOM publishers, 2015. GEIST, Johann – KÜRVERS, Klaus. *Das Berliner Mietshaus Bd. 1 – 3*. München: Prestel Verlag, 1980.; ARLANDER, Tilman. *Zwischen Heimstätten und Wohnmaschine. Wohnungsbau und Wohnungspolitik in der Zeit des Nationalsozialismus*. Basel: Birkhäuser Verlag, 1995.; BODENSCHATZ, Harald a kolektív autorov. *Städtebau für Mussolini. Auf der Suche nach der neuen Stadt im fascistischen Italien*. Berlin: DOM publishers, 2011.; BODENSCHATZ, Harald – POST, Christiane. *Städtebau im Schatten Stalins. Die internationale Suche nach der sozialistischen Stadt in der Sowjetunion 1929 – 1935*. Berlin: Verlagshaus Braun, 2003.; Séria: *Anthologie zum Städtebau* zväzky I – III.; HERBERT, Ulrich. *Geschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert*. München: C. H. Beck Verlag, 2014.; BESIER, Gerhard. *Das Europa der Diktaturen: Eine neue Geschichte des 20. Jahrhunderts*. München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2006.

12 Abstrakt publikovaný: REINSBERG, Julius. Heimische Scholle, oder Revolution des Großstädters? Die Nachkriegspalungen Ernst Mays in Schlesien und Frankfurt am Main 1919 – 1930. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 16.

plánovača) Ernsta Maya a porovnával jeho dva rôznorodé architektonické urbanistické koncepty rozpracované na začiatku 20-tych rokov v Sliezske a od druhej polovice 20-tych rokov vo Frankfurte. Táto komparácia, v rámci ktorej sa autor snažil naznačiť paralely či špecifiká oboch konceptov, bola navyše zasadená do kontextu územného plánovania a mestskej výstavby. Nezanedbateľný vplyv mala aj koncepcia („utópia“) „Nového človeka“, ktorá mala v Mayovom architektonickom a urbanistickom plánovaní zastávať funkciu základného kameňa modernej a v protiklade k predvojnovému obdobiu, radikálne odlišnej spoločnosti. Pôsobenie Ernsta Maya v Sliezske je spojené s jeho riaditeľskou funkciou v stavebnej firme „Slesisches Heim“,¹³ ktorá prevzala úlohu zostaviť „dostupný obytný priestor“ prevažne pre povojnových utečencov bez možnosti investovať do bývania vyššie finančné sumy. Navyše oblasť, v ktorej mal byť daný urbanistický koncept realizovaný (okolie Wroclavi) bola hraničným územím medzi Nemeckom, Československom a Poľskom. May vytvoril sídelné jednotky v duchu tradicionalistických foriem, v podobe malometrážnych rodinných domov stavebnicovej koncepcie. Typizované montované domy otvárali navyše možnosť svojpomocnej stavby. Od roku 1925 pôsobil May vo Frankfurte, kde bolo v dôsledku zvýšenej koncentrácie obyvateľstva potrebné riešiť otázku bývania. May vyrukoval s konceptom „estetickéj a jednotnej veľkomestskej kultúry“, spojeného s vyššie spomenutou ideou „nového človeka“. Výsledkom Mayovho programu bolo približne 15 000 štandardizovaných a typizovaných obytných jednotiek. Projekt bol označený ako „Das neue Frankfurt“ (Nový Frankfurt). May začal navyše s editovaním rovnomeného časopisu zameraného na mestské plánovanie a architektúru. Prínos práce Ernsta Maya v oblasti urbanizmu je preto nezanedbateľný.

Oblasť územného plánovania a urbanizmu sa týkal aj príspevok Katji Bernhardt M. A. z Inštitútu umenia a vizuálnej histórie Humbolt Universität v Berlíne. Príspevok s názvom *Vojna ako predpoklad. Mestské a územné plánovanie pre „nový nemecký východ“ počas druhej svetovej vojny*,¹⁴ ponúkol náhľad do rôznych architektonických projektov v kontexte potenciálneho priestoru, ktorý vznikol vojenským prepadom Poľska v septembri 1939 a získavaním „životného priestoru“ na východe Európy. Tento „experiment“ mala pod patronátom Nemecká akadémia ríšskeho mestského a územného plánovania (založená v roku 1938). Súčasťou koncepcie „nového nemeckého východu“ bola myšlienka permanentnej expanzívnej vojny zo strany Nemecka ako aj vnímanie získaného východoeurópskeho územia ako „bez-kultúrnej prázdnoty“, teda ako formy bez obsahu. Tento prístup obsahoval dve základné predstavy a to predstavenie „experimentálneho“ priestoru a aplikáciu rôznych urbanistických koncepcií na ďalších územiach. Autorka tu použila príklad „experimentálneho“ mesta s názvom „Lidno“ a rôzne architektonické a urbanistické koncepcie architekta Ewalda Lieddeckeho, ktorý sa vo viacerých oblastiach na koncepcii „Nového nemeckého východu“ podieľal.

Večerný blok sekcie 2 uzatváral PhDr. Richard Nemeč, PhD. z Inštitútu dejín umenia na Universität Bern s príspevkom *Berlín – Rím – Bratislava: Architektúra v línii národnosocialistickej a fašistickej moci. Univerzitné mesto (1940 – 1941) a vládna štvrť (1942 – 1943)*.¹⁵ Príspevok prezentoval sondu do urbanistického plánovania pod patronátom politických diktatúr v rokoch druhej svetovej vojny na príklade talianskeho fašizmu, nemeckého nacizmu a ľudáckeho režimu prvej Slovenskej republiky. Autor predstavil komparáciu paralel a špecifik architektonických prístupov na vybraných typoch stavieb a vychádzal z otázky, či existoval určitým spôsobom usporiadaný, koherentný obraz architektonického stvárnenia v národnosocialistických a fašistických hlavných mestách. Bratislavu tak predstavil ako príklad „tabuly rasa“ pre vplyv architektonických konceptov západných diktatúr. Na príklade architektonických súťaží na projekt univerzitného mesta (1940 – 1941) a vládnej štvrte (1942) v Bratislave, sa autor snaží zodpovedať otázku miery prepojenia a vplyvu oficiálnej fašistickej a nacistickej politiky v plánovaní na prístup architektov. Na tomto základe vyvstáva konflikt diktátu politickej línie a architektonických tradícií, ktorý sa špecifickým spôsobom pretavuje aj do procesu formovania identít. Po

13 Spoločnosť sa v roku 1921 premenovala na „Schlesische Heimstätte Provinzielle Wohnungfürsorge-Gesellschaft“ m.b.H

14 Abstrakt publikovaný: BERNHARDT, Katja. Krieg als Voraussetzung. Stadt- und Raumplanung für den „Neuen deutschen Osten“ im Zweiten Weltkrieg. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 16-17.

15 Abstrakt publikovaný: NEMEC, Richard. Berlin – Rom – Preßburg. Architektur entlang der Achse der nationalsozialistischen und faschistischen Macht. Die Univeritätsstadt (1940 – 1941) und das Regierungsviertel (1942 – 1943). In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 17-18.

prednesení príspevku bola otvorená diskusia k poslednému bloku. Po diskusii sa stretli členovia komisie a začali vlastné rokovanie.

Po 20:00 bol následne usporiadaný raut pri príležitosti 25. výročia založenia komisie. Za prítomnosti rektora UPJŠ, prof. RNDr. Pavla Sováka, PhD. a prodekanke pre medzinárodné vzťahy Filozofickej fakulty UPJŠ Mgr. Renáty Panocovej, PhD., bola zároveň predstavená publikácia o činnosti komisie.¹⁶

Vlastné konferenčné jednanie pokračovalo v sobotu, 26. septembra v konferenčnej sále hotela Yasmin v Košiciach. Tretí blok, ktorý bol o 9:00 otvorený predsedom českej sekcie komisie prof. Dr. Milošom Řezníkom, obsahom nadviazal na sekciu 2 venovanú urbanizmu, architektúre a literatúre. Prvý blok otvoril prof. Dr. Detlef Brandes, Dr. h. c. z Inštitútu pre výskum kultúry a dejín Nemcov vo východnej Európe na Heinrich – Heine Universität v Düsseldorfe s príspevkom *Pražská komunálna politika v rokoch 1939 – 1945 pod nemeckým diktátom*.¹⁷ Brandes vo svojom príspevku priblížil transformačné procesy mestskej správy v Prahe pod vplyvom nemeckej okupácie a administratívneho fungovania Protektorátu Čechy a Morava. Pražského primátora Jozefa Pfitznera predstavil ako „náravník“ česko-nemeckých vzťahov v meste a zároveň aj vzťahov medzi protektorátom a mestskou radou. Nástup nemeckého vedenia mesta bol plynulý proces s vlastnou genézou, ktorá bola dovŕšená až v roku 1942. Tento fakt markantne ovplyvnil fungovanie všetkých ťažiskových úradov, škôl, ale aj hospodárskeho a spoločenského života či mestského stavebného plánovania.¹⁸ Nemčina sa stala oficiálnym úradným jazykom, čomu bol prispôsobený aj verejný priestor (premenovanie ulíc, námestí, zastávok MHD a pod.). Nemčina a „nemeckosť“ sa stala určujúcim faktorom pri hierarchizácii a štruktúre mestskej správy. Osobitným problémom bolo hospodárske uprednostňovanie nemeckej časti obyvateľstva mesta so zreteľom na dotovanie nemeckých spolkov, kultúrneho života, pracovnú sféru a v neskoršom období aj na prídelový systém, v rámci ktorého boli Nemci taktiež uprednostnení. Transformácia mestskej správy a jej „germanizácia“ mala vplyv aj na bývanie, resp. politiku bývania v meste. Českí obyvatelia boli osobitným nariadením nútení prepustiť svoje bývanie príslušníkom Wehrmachtu v prípade, ak obývali viac ako 3-izbový priestor. V prípade urbanizmu a mestského plánovania bolo osobitnou prioritou zaistiť nemecký architektonický charakter mesta. Väčšina plánov však nebola v rokoch vojny realizovaná.

Ako druhý prednášajúci sa v rámci daného bloku predstavil doc. Mgr. et Mgr. Ján Gavura, PhD. z Inštitútu slovakistických, mediálnych a knižných štúdií, Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove s príspevkom *Mesto, civilizácia a mýtus zla v slovenskej literatúre po prvej a druhej svetovej vojne*.¹⁹ Príspevok bol analytickou úvahou nad prezentovaním mesta ako motívu a transformácií tohto obrazu v slovenskej krásnej literatúre 20. storočia. V prvom styčnom bode príspevku vymedzil autor vzťah historickej vedy k beletrii, pričom načrtnol otázky jej estetickej hodnoty, hodnoty ako média pre poznanie a ako prameňa pre výskum v historickej vede. Osobitne však upozornil na mnohé riziká, ktoré so sebou fikcia ako historický prameň nesie. Limitujúci je okrem iných už samotný fakt, že ide o fikciu.²⁰ Druhý bod zahŕňal problematizáciu literatúry a jej rozdelenie na diela vytvorené „počas vojny“, „po vojne“ a na diela „o vojne“. Osobitne upozornil na rôzne faktory a vplyvy ako napr. časový odstup, kvantita, cenzúra a pod. Záverečným bodom referátu bolo mesto ako motív v literatúre na Slovensku vs. v slovenskej literatúre. Gavura poukázal na rozporuplné zobrazovanie mesta ako literárneho motívu. V prvom rade išlo o zobrazovanie cudzích miest, pričom ich vykreslenie bolo prevažne negatívne so zreteľom na „skazenú“ morálku, estetickú nepríťažlivosť ako aj na „stratu individuality jednotlivca“ v meste vo filozofickom zmysle. Vidiek, resp. dedina bola v protiklade k mestu vykreslená ako domov s odkazom na materinský jazyk a tradície. V súvislosti s vojnou je mesto vykresľované zároveň

16 Pozri pozn. č. 1.

17 Abstrakt publikovaný: BRANDES, Detlef. Prager Kommunalpolitik 1939 – 1945 unter deutschem Diktat. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 17-18.

18 Pozri pozn. č. 9.

19 Abstrakt publikovaný: GAVURA, Ján. The city, civilization and the myth of evil in slovak literature after the first and second world war. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 19-20.

20 V rámci trendov uplatňovaných sa v kultúrnej histórii bola úloha beletrie značne prehodnotená. Nevylučuje sa však kritický prístup. Pre doplnenie informácií základná monografia k úvodu do kultúrnej histórie: BURKE, Peter. *Co je kulturní historie*. Praha : Dokořán, 2011.

ako centrum vojenskej moci. Premena vo vnímaní mesta v literatúre bola badateľná po druhej svetovej vojne v dôsledku silnej polarity na východné a západné mestá. Vo všeobecnosti sa však autori snažili o „únik“ z civilizácie do prírody. Cieľom príspevku tak bola prezentácia literárnej tvorby, resp. literárneho umenia ako citlivého indikátora zmien a transformačných procesov na rôznych úrovniach spoločenského spektra.

Po diskusii k príspevkom nasledovala krátka prestávka a posledný blok konferencie otvoril PhDr. Peter Salner, Dr.Sc. z Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave s príspevkom *Ulice Bratislavy v období studenej vojny*.²¹ Príspevok sa v ťažisku zameriaval na transformáciu verejného priestoru Bratislavy v kontexte komunistickej diktatúry a jej vnútorných premien v rokoch 1948 – 1989. Východiskom bolo poukázanie na vytvorenú atmosféru „permanentnej hrozby“, ktorá do značnej miery ovplyvnila každodenný život obyvateľstva. V danom rámci bol v komunistickej rétorike vo viacerých súvislostiach používaný pojem „boj“. Okrem naznačenia tejto atmosféry sa autor zamerl na pretavenie a projekciu tohto „večného boja“ do charakteru verejného priestoru, resp. do života bratislavských ulíc. V danom prípade však nešlo primárne o pomenovanie ulíc, námestí, inštaláciu pomníkov, sôch a pod. Pozornosť zamerl aj na také prejavy ako napr. výzdobu výkladov, transparenty, verejné manifestácie či vojenské prehliadky.

Druhý príspevok bloku s názvom *Dedičstvo socialistického mesta. Zmena paradigmy v urbanizme východnej Európy*,²² predniesol Prof. Dr. Thomas Bohn z Historického inštitútu pre východoeurópske dejiny na Justus-Liebig Universität v Giessene. Autor príspevku vychádzal z myšlienky, že na „socialistické mesto“ je potrebné nazeráť ako na osobitnú kategóriu urbánnych dejín. Ako reprezentatívnu vzorku vybral Moskvu a Minsk, pričom zacielenie pozornosti na sovietske mestá nebolo náhodné. Pojem „socialistické mesto“ sa etabloval ako súčasť „kultúrnej revolúcie“ v Sovietskom zväze z obdobia 20-tých rokov 20. storočia, čím priamo podliehal politickým doktrínam. Socialistické mesto je vďaka určitým špecifikám, ktoré ho vystihujú vykrlesené ako antagonizmus ku kapitalistickému mestu, napriek tomu, že pôvodne vychádzal z európskych mestských konceptov. Kľúčovým faktorom vytvárajúcim ich charakter bola industrializácia. Nemenej dôležitým vplyvom boli kolektivizácia, resp. vytváranie „kolektívnych životných foriem“ a tiež vplyv charakteru moskovského územného plánu z druhej polovice 30-tých rokov. Pri hľadaní rôznych foriem na seba narážali koncepty „mestského molocha“ a „veľkej dediny“. Po druhej svetovej vojne sa v kontexte otázok obnovy a bývania čoraz častejšie objavovali myšlienky systému „uzatvorených miest“, čo bol koncept založený na obmedzení a regulovaní počtu obyvateľov. Snaha vytvoriť typologicky jednotný a prenosný model miest bol po prevzatí moci N. S. Chruščovom sprevádzaný destalinizáciou, demonumentalizáciou a následnou „rehabilitáciou“ európskych urbanistických foriem.

Blok ako aj celú sekciu uzatvárala Jana Fuchs M. A., doktorandka Imre Kertész Kolleg na Friedrich Schiller Universität v Jene s príspevkom *Konflikt rozhodnutí a prázdne plochy po katastrofe. Dlhodobé následky druhej svetovej vojny na troch varšavských námestiach v 50-tých rokoch*.²³ Východiskom príspevku bola téza prezentovaná na úrovni varšavského mestského vedenia v druhej polovici 50-tých rokov: „Varšava je mesto na ostrovoch“. V kontexte vojnovkej deštrukcie vznikli vo Varšave nepoužívané voľné priestranstvá, ktoré sa stali terčom dlhodobej kritiky. Ťažisko príspevku sa zamerlalo na Námestie Pilsudskiego, Námestie Teatralne a Námestie Bankowe. Zároveň sa autorka v ťažisku odvolávala na teóriu „konceptuálnych prázdnych miest“, pričom najväčším problémom pri ich potenciálnom zastavaní nebola architektonická forma, ale funkcia nových budov. Zároveň je tu však vzhľadom k forme konfrontovaných viacerých protichodných pohľadov. Je to význam a symbolika prázdnych plôch z hľadiska bežného obyvateľstva a architektov, ale aj konfrontácia historicity a modernity. Tak proti sebe stoja prístupy v súlade s nadviazaním historickej kontinuity a „lákadlo“ v podobe vytvorenia „niečoho

21 Abstrakt publikovaný: SALNER, Peter. Die Straßen von Bratislava in der Zeit des Kalten Krieges. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 20-21.

22 Abstrakt publikovaný: BOHN, Thomas. Das Erbe der Sozialistischen Stadt. Paradigmenwechsel der Urbanisierung im östlichen Europa. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 21-22.

23 Abstrakt publikovaný: FUCHS, Jana. Entscheidungsstau und Freiflächen nach der Katastrophe. Langzeitfolgen des Zweiten Weltkrieges auf drei Warschauer Plätzen in den 1950-er Jahren. In: HEINEMANN, M. – PEKÁR, M. (Eds.). *Krieg und Stadt im 20. Jahrhundert...*, s. 22-23.

nového“. Nezanedbateľnou bola tiež otázka potrieb socialistického režimu, v ktorých sa opätovne vynára otázka funkcií, aké mali na seba tieto miesta v daných politických podmienkach prevziať.

Po prednesení príspevku nasledovala diskusia k poslednému bloku referátov. Konferenciu o 13:00 oficiálne uzatvoril Prof. Dr. Christoph Corneliessen zbežným hodnotiacim resumé a niekoľkými záverečnými pripomienkami. Členovia komisie mali následne naplánovanú audienciu u primátora mesta Košice, Richarda Rašiho a v popoludňajších hodinách v priestoroch hotela opätovne zasadali.

Konferencia *Vojna a mesto v 20. storočí* splnila z hľadiska organizačnej úrovne ako aj erudovanosti všetkých prednášajúcich všetky očakávania. Výstup v podobe kolektívnej monografie je organizátormi plánovaný na priebeh roka 2016.

Mgr. Mikuláš Jančura, PhD.
FF UPJŠ v Košiciach

STRETNUTIE MLADÝCH HISTORIKOV V. : VOJENSKÉ KONFLIKTY V DEJINÁCH EURÓPY KOŠICE 7. OKTÓBER 2015

Vojenské konflikty sú jedným z určujúcich faktorov kreovania dejín. Neexistuje dejinná epocha, v ktorej by ľudia žili dlhší čas bez väčšieho, či menšieho ozbrojeného stretu, najnovšie dejiny nevynímajú. Len pred pár mesiacmi sme si pripomenuli 70. výročie ukončenia druhej svetovej vojny, preto by sme ťažko hľadali vhodnejšiu ťažiskovú tému pre tohtoročnú vedeckú konferenciu. Tá sa uskutočnila 7. októbra 2015 na pôde Rektorátu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a jej v poradí piaty ročník môže byť ukazovateľom toho, že sa (nielen) medzi mladými historikmi stala už tradičnou a očakávanou udalosťou.

Organizácie *Stretnutia mladých historikov V.* sa opätovne podujala Katedra histórie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach v spolupráci s Vojenským historickým ústavom v Bratislave, Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Spoločenskovedným ústavom SAV v Košiciach a to všetko pod patronátom Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV. Konferencia mala ambíciu nadviazať na primárny cieľ predchádzajúcich ročníkov, ktorý určili už jej zakladatelia pred piatimi rokmi a to na výmenu informácií a vytváranie nových kontaktov medzi doktorandmi a v neposlednom rade na interakciu v podobe kritického zhodnotenia jednotlivých príspevkov zo strany rešpektovaných slovenských historikov.

Podujatia sa zúčastnilo spolu dvadsať aktívnych účastníkov zo Slovenska, Česka, Poľska, Srbska a Anglicka, čím nadobudlo medzinárodný charakter. Odbornými garantmi konferencie boli plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD., PhDr. Eva Kowalská, DrSc., PhDr. Rastislav Koziak, PhD., PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD., prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. a prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. Konferenciu slávnostne otvorila predsedníčka organizačného výboru Mgr. Nikoleta Dzurikaninová, ktorá následne dala slovo dekanke Filozofickej fakulty UPJŠ prof. PhDr. Olge Orosovej, CSc., riaditeľovi Vojenského historického ústavu plk. Mgr. Miloslavovi Čaplovičovi, PhD. a vedúcemu Katedry histórie doc. PaedDr. Martinovi Pekárovi, PhD. Tí jednak privítali všetkých účastníkov, prejavili radosť z konania konferencie na pôde UPJŠ a v neposlednom rade poďakovali členom organizačného výboru, ktorým zároveň popriali bezproblémové konanie akcie v pozitívnej atmosfére.

Z hľadiska počtosti príspevkov a ich obsahovej rôznorodosti bol program konferencie rozdelený do dvoch paralelne prebiehajúcich sekcií, z ktorých každá obsahovala viacero blokov. Prvá sekcia bola z dôvodu zvýšeného komfortu a väčšej kapacity presunutá z malej do veľkej zasadačky. Jednotlivé príspevky boli chronologicky zoradené od najstarších dejín, v tomto prípade od stredoveku až po medzi-vojnové obdobie 20. storočia. Druhá sekcia prebiehala v priestoroch Historickej auly, kde odzneli príspevky k najnovším dejinám. Príspevky účastníkov boli časovo ohraničené pätnástimi minútami. Po prezentácii všetkých príspevkov v bloku dostali hlavné slovo daní garanti, ktorí v kritických posudkoch poukázali na možné nedostatky príspevkov, čo malo primárne dopomôcť k správne nasmerovaniu autorov v ich ďalšom výskume. Autori následne dostali možnosť reagovať na posudky oponentov, čo častokrát plynule prešlo do diskusie s ostatnými účastníkmi konferencie.

Prvá sekcia, prebiehajúca vo veľkej zasadačke, pozostávala z troch blokov, v ktorých postupne odznelo celkovo deväť príspevkov. Predsedníčka organizačného výboru Mgr. Nikoleta Dzurikaninová

otvorila nielen celú konferenciu, ale ako moderátorka aj prvý blok tejto sekcie, ktorého odborným garantom bol PhDr. Rastislav Kožiak, PhD. Ako prvý vystúpil Mgr. Adam Sitár (Katedra všeobecných dejín, Univerzita Komenského v Bratislave), ktorý vo svojom príspevku s názvom *Prechod križiackej výpravy z roku 1101 cez Balkán: politika Byzantíncov a jej demonizácia v prameňoch opieraním sa o dobový materiál* priblížil prechod križiackych vojsk územím Balkánu. Poukázal na to, aký vplyv malo spomínané križiacke ťaženie na politické vzťahy medzi východom a západom vo východnom Stredomorí a zároveň sa pokúsil objasniť tendencie politiky cisára Alexia I. Vojným konfliktom v Českom kráľovstve medzi Jurajom Poděbradským a Matejom Korvínom sa zaoberal Mgr. Tomáš Homola (Historický ústav SAV, Bratislava). V príspevku na tému *Pápežská diplomacia v čase vojenskejho konfliktu v Českom kráľovstve (1468 – 1478)* sa zamerl na príčiny tohto konfliktu, ktoré hľadal v zahraničnej politike pápežského štátu.

Mgr. Monika Humeňanská zastala úlohu moderátorky druhého bloku, ktorého odbornými garantmi boli Mgr. Drahoslav Magdoško, PhD. a Mgr. Patrik Kunec, PhD. Prvým vystupujúcim bol PhDr. Vladimír Vlasko (Historický ústav SAV, Bratislava), ktorý sa v príspevku *Diplomatické rokovania o ukončení anjouovsko-habsburského zápolenia vo svetle dobových písomností* snažil ozrejmiť okolnosti uzavretia prímeria medzi Anjouovcami a Habsburgovcami. Výsledky a charakter jednotlivých rokovaní predostrel na základe interpretácie uzavretých dohôd medzi spomínanými panovníckymi rodmi. Ako druhá v poradí dostala priestor Mgr. Angelika Herucová (Historický ústav SAV, Bratislava), ktorá vystúpila so zaujímavým príspevkom na tému *Dionýz de Türje – priateľ a spolubojovník Bela IV.*, pričom svoju pozornosť sústredila na dobrodružstvá, ktoré spolu spomínaní priatelia prežili počas výprav. Autorka sa v štúdiu opierala predovšetkým o donačnú listinu Topoľčian palatínovi Dionýzovi, ktorá je podľa jej slov najpodrobnejšou svojho druhu. Druhý blok uzavrela Mgr. Ema Součková (Ústav dejín kresťanského umění, Univerzita Karlova v Praze) s príspevkom *Reflexe konfesijných stretů na miniatúrach české proveniencie 16. století*, v ktorom sledovala reflektovanie dvoch dôležitých historických udalostí – smrť Jána Husa a ohrozenie krajiny Osmanskou ríšou, vo vyobrazeniach miniatúr v chorálnych rukopisoch zo 16. storočia. Príspevok bol dôkazom toho, že analytický rozbor miniatúr môže byť pre historika atraktívnou metódou a prínosom jeho historického výskumu, nakoľko určitým spôsobom reagujú na spoločenské, náboženské, politické či kultúrne problémy skúmanej doby. Po skončení druhého bloku nasledovala obedňajšia prestávka, ktorou sa zároveň konferencia preklenula do druhej polovice.

Posledný, tretí blok tejto sekcie otvorila moderátorka PaedDr. Alžbeta Bojková, PhD. a zaujala tak miesto po boku odborného garanta, plk. Mgr. Miloslava Čaploviča, PhD. V tomto bloku prevládali príspevky k téme prvej svetovej vojny, ktoré sa sústredili predovšetkým na jej sociálny aspekt. Ako prvá predstavila svoj výskum k spolkovej činnosti Mgr. Nikoleta Dzurikaninová (Katedra histórie, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach) v príspevku s názvom *Vznik spolkov Červeného kríža v Abovsko-Turnianskej župe po vypuknutí prvej svetovej vojny*, ktorý mapoval rozmach zakladania spolkov v tejto oblasti a poukazoval na to, ako vypuknutie vojny vplývalo na vznik pobočiek Červeného kríža. Autorka venovala pozornosť aj samotnému fungovaniu a činnosti spolkov a na základe početného množstva archívnych dokumentov poukázala na záujem obyvateľstva o dobrovoľnícku činnosť v týchto spolkoch. Podoby života vojnových zajatcov v Srbsku popisoval príspevok MA Nina Deliča (Inštitút pre históriu, Belehrad) *Život vojnových zajatcov v Srbsku 1914 – 1915. Organizácia, politické a etnické otázky a konflikty, osudy a skúsenosti*. Autor priblížil, s akými nedostatkami zápasil jednak samotní vojnoví zajatci, no na druhej strane aj srbské úrady, ktoré kvôli tuhej zime, nedostatku potravín a epidémii týfusu neboli schopné postarať sa o týchto zajatcov v takej miere, v akej sa zaviazali v podpísaných zmluvách. Zaujímavo vyznelo premostenie predchádzajúcich dvoch príspevkov s poradím tretím, ktorý predniesol MPhil Adam Lupták (Faculty of History, University of Oxford). V doteraz relatívne neprebádanéj téme s názvom *Vojenski invalidi rakúsko-uhorských ozbrojených síl na území medzivojnového Slovenska* sa zamerl na fungovanie spolkov vojenských invalidov. Predstavil a porovnal viaceré organizácie na území medzivojnového Slovenska, pri ich analýze sústredil pozornosť najmä na etnické, sociálne a konfesijné hľadisko. Sekciu a jej posledný blok uzavrel Stanisław Tokarz (Inštitút histórie, Pápežská Univerzita Jána Pavla II. v Krakove) príspevkom na citlivú tému v dejinách česko-poľských vzťahov a to konfliktom o pohraničné mesto Tešín, ležiacom v Sliezske. V štúdiu *Czechoslovak-Polish conflict of Cieszyn Silesia in 1918 – 1938* sa zamerl na udalosti, ktoré sa uskutočnili po vyhlásení plebiscitu na tomto území, ako aj na poľskú sabotáž vyvolanú nespokojnosťou s výsledkami plebiscitu.

Počas priebehu druhej sekcie, konajúcej sa v historickej aule, odznelo spolu jedenásť príspevkov rozdelených do štyroch blokov. Pozíciu moderátora obsadil Mgr. Martin Počátko, odborný garant Mgr. Ján Hlavinka, PhD. sa žiaľ konferencie z pracovných dôvodov nemohol zúčastniť a svoju neprítomnosť vopred ospravedlnil. V prvom bloku odzneli dva príspevky týkajúce sa antisemitizmu a židovskej problematiky. Mgr. Alena Tabaková (Katedra histórie, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach) sa vo svojom príspevku s názvom *Eskalácia antisemitizmu v druhej polovici 30. rokov 20. storočia so zreteľom na východné Slovensko* zamerala na šírenie a podoby protizidovských prejavov v mestách i obciach východného Slovenska. PhDr. Pavel Kreisinger (Katedra histórie, Univerzita Palackého v Olomouci) skúmal vplyv druhej svetovej vojny na emigračnú problematiku a časť svojho výskumu predstavil v príspevku s názvom *Českoslovenští Židé v austrálskej emigrácii za druhej svetovej války*. Poukázal na príčiny a priebeh vystaňovania Židov a popísal ich činnosť v emigrácii a v československom zahraničnom odboji.

Druhý blok otvorila moderátorka Mgr. Zuzana Tokárová, PhD. a odborný garant doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD. Ako prvá vystúpila Mgr. Blanka Jedličková (Ústav historických vied, Univerzita Pardubice), ktorá vo svojom príspevku *Ženy kolem „Tří králů“*. *Ženy v odboji na pozadí „tříkrálovské“ legendy* okrem iného poukázala na to, že protinacistický odboj nebol len čisto mužskou záležitosťou, ako sa to občas môže klamlivo zdať. Autorka to demonštrovala na príklade jednej z najväčších českých legiend z čias odboja – na tzv. Trojkráľovej legende. Priblížila osudy manželiek podplukovníkov Josefa Mašina, Josefa Balabána a Václava Morávka, pričom sa v značnej miere opierała práve o spomienky jednotlivých žien, čo v pozitívnom slova zmysle dodalo príspevku popularizačný charakter. Fungovanie Dělnické tělovýchovné jednoty v čase nacistickej okupácie objasnila Mgr. Agáta Kravčíková v príspevku s názvom *Dělnická zábava v období nacistické okupace (na příkladu ostravských oddílů DTJ)*. Sledovala, ako sa jednotlivým oddielom DTJ (ne)darilo balansovať medzi obmedzenou kultúrou a vlastnou tradíciou. Posledné slovo dopoludňajšej časti konferencie patrilo Mgr. Miroslavovi Maňasovi (Katedra dejín umění a kulturního dědictví, Ostravská univerzita). Ten v príspevku *„Krvavý duben 1945“ – nacistické represe na Valašsku* priblížil fungovanie partizánskeho odboja na uvedenom území počas nacistickej okupácie, ktorý ku koncu vojny poznačili mnohé kruté represie. Autor miestami až veľmi podrobne uviedol niekoľko prípadov, ktoré sa udiali v jednotlivých osadách Valašska.

V popoludňajšom, treťom bloku zasadol na moderátorské miesto PhDr. Richard Pavlovič, PhD., odborným garantom bol prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. Alžírkej otázke venovaný príspevok *Prezident Charles de Gaulle a jeho vplyv pri riešení Alžírkej otázky – československý pohľad* predniesol Mgr. Martin Počátko (Katedra histórie, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach). Jeho cieľom bolo ukázať, ako vnímali československí diplomati a politici osobu Charlesa de Gaulla pri riešení Alžírkej otázky, s ktorou zároveň primárne súvisela aj snaha československých diplomatov a politikov predpovedať vývoj vnútropolitckej situácie ako v Alžírsku, tak i v samotnom Francúzsku. Autor sa zaoberal aj vykreslením postavenia samotného Charlesa de Gaulla v krajine a jeho úlohou pri riešení samotnej Alžírkej otázky. Dopad druhej svetovej vojny na obyvateľov mesta Plzeň skúmala Mgr. Soňa Martinovská (Ústav archivnictví a PVH, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích) vo svojej štúdii s názvom *Mnoho tváří jednoho konfliktu. Prožitek druhé světové války ve vzpomínkách obyvatel města Plzně*. Zamerala sa v nej na priebeh a podoby života v okupovanom meste, k čomu jej ako primárny zdroj informácií poslúžili predovšetkým pamäte a spomienky obyvateľov.

Obdobie nacistickej okupácie malo značný dopad aj na umenie, ako vo svojom príspevku *Zavlečené a konfiskované dokumenty ve sbírkách Národní knihovny ČR* priblížila Mgr. Marcela Strouhalová (Ústav historických vied, Univerzita Pardubice/Národní knihovna ČR, Praha). Autorka sa zamerala na československé knihovníctvo, ktoré postupne v niekoľkých etapách utrpelo veľké straty v dôsledku odstraňovania literatúry označenej režimom za nevhodnú. Cieľom príspevku bolo ukázať čiastočné závery projektu Národní knihovny ČR zameranom na osudy zavlečených a konfiskovaných dokumentov počas druhej svetovej vojny. Moderátor Mgr. Peter Kralčák, PhD. v spolupráci s odborným garantom doc. PhDr. Tomášom Koziakom, PhD. otvoril posledný blok tejto sekcie. S mimoriadne zaujímavou a doposiaľ pomerne málo spracovanou témou vystúpil Mgr. Milan Vyhliďal (Katedra histórie, Univerzita Palackého v Olomouci/Univerzita obrany). V príspevku s názvom *Česchoslováci na Military Technical College v Káhire* poukázal na činnosť a zážitky československých expertov pôsobiacich na spomínanej MTC v Káhire, pričom sa vo veľkej miere opierať o výpovede samotných pamätníkov – československých

učiteľov, ktorí na Alexandrijskej univerzite viedli zbrojnú kurzu. Na základe príspevku si poslucháč mohol urobiť lepší obraz o dianí a situácii v Egypte počas prebiehajúcich arabsko-izraelských vojen, či o koexistencii dvoch tak rozdielnych náboženstiev, akými je kresťanstvo a islam. Slovmi chvály na prednesený príspevok nešetril ani odborný garant bloku.

V dobrom slova zmysle vyčnievali z radu doteraz prezentovaných príspevkov záverečné dva, ktoré dodali tomuto bloku interdisciplinárny charakter. Mimoriadne aktuálnej téme sa venovala Mgr. Alžbeta Szomolaiová (Slovenská akadémia vied – Ústav orientalistiky, Bratislava) v príspevku *Islamský štát a šírenie džihádu v Európe. Novodobá vojna v Európe*. Zaoberala sa v ňom takým fenoménom, akým je vznik, vývoj a súčasné fungovanie Islamského štátu. Význam tohto príspevku tkvie v dobrej orientácii v obzvlášť spletitej téme Islamského štátu a ideológie džihádizmu. Posledné slovo patrilo Mgr. Lucii Vávrovej (Katedra sociálnej antropológie, Univerzita Komenského v Bratislave) s príspevkom *Stratégia zvládania vojny na západnej Ukrajine a ich historický kontext*. Hlavným pilierom príspevku bol desaťmesačný antropologický výskum v západoukrajinskom meste Dolyna. Prednášajúca priblížila historický vývoj západnej Ukrajiny a následne sa snažila poukázať na to, aký dopad má vojna odohrávajúca sa vo východnej časti krajiny, na obyvateľov západnej Ukrajiny.

Po diskusii k záverečnému bloku sa v Historickej aule opäť stretli všetci účastníci konferencie, aby si vypočuli jej sumárne zhodnotenie zo strany odborných garantov blokov. Tých potešila každoročne sa zlepšujúca úroveň prednesených príspevkov, ale aj celková atmosféra podujatia. Osobitne garanti blokov venovaných starším dejinám ocenili čoraz väčší záujem doktorandov a mladých historikov o výskum zameraný práve na toto obdobie. Jednotlivé príspevky sa prirodzene odlišovali aj svojou kvalitou. Garanti preto účastníkov upozornili, aby ich posudky nebrali na ľahkú váhu, ale skôr sa zamysleli nad svojim doterajším postupom pri tvorbe prác, poprípade zvažili, akým smerom sa ich výskum bude v budúcnosti uberať. Výčitky sa najčastejšie týkali metodologických základov, ktoré sú fundamentom pre napísanie kvalitnej dizertačnej práce. Názvy niektorých príspevkov nekorešpondovali so smerovaním a témou konferencie, preto boli autori vyzvaní na ich dodatočné preformulovanie. Viacerí účastníci mali napriek upozorneniu problém s dodržaním určeného časového intervalu, ktorý často prekračovali. To sa odrzkadlilo v zbytočnom zasahovaní do harmonogramu konferencie. V úplnom závere boli všetci aktívni i pasívni účastníci pozvaní na neformálne stretnutie pri pohári vína.

Ďakovanie za bezproblémový priebeh konferencie patrí celému organizačnému výboru a najmä jeho predsedníčke Mgr. Nikolette Dzurikaninovej. Príspevky, ktoré prejdú recenzným konaním, budú publikované v konferenčnom zborníku.

Mgr. Lukáš Katriňák
FF UPJŠ v Košiciach

„ŠKOLA ZÁKLAD ŽIVOTA...“ : HISTÓRIA ŠKOLSTVA V ARCHÍVNYCH DOKUMENTOCH BRATISLAVA 13. – 15. OKTÓBER 2015

Tak ako už posledných pár rokov i túto jeseň zorganizoval Slovenský národný archív vedeckú konferenciu nielen pre archivárov, historikov, ale aj pre širšiu odbornú verejnosť z radov múzejníkov a samozrejme i širokej laickej verejnosti. Tohoročnú tému dostatočne vystihoval názov „Škola základ života...“, avšak podtitul konferencie *História školstva v archívnych dokumentoch* už nikoho nenechal na pochybách.

Termín konferencie od 13. do 15. októbra 2015 sa síce prekrýval s niekoľkými ďalšími vedeckými a odbornými podujatiami, ale záujemcov, či už z radov aktívnych účastníkov alebo poslucháčov, neodradila ani komplikovaná cesta do Slovenského národného archívu, kde sa podujatie tradične konalo.

Pestrý program konferencie, ktorej cieľom bolo prierezovo zmapovať nielen históriu školstva na Slovensku, teda štátne, cirkevné, súkromné školy od najstarších čias až do súčasnosti, ale priblížiť aj riadenie a organizáciu školstva cez riadiace orgány, zákonné úpravy, školský systém, a zároveň oboznámiť i s problematikou špecializovaného školstva, rôznymi významnými osobnosťami z tejto oblasti atď., nakoniec naplnil aj najširšie očakávania organizátorov. Svedčí o tom tiež fakt, že pôvodne dvojdná konferencia musela byť rozšírená na tri nabité rokovacie dni.

V prvý deň, po slávnostnom otvorení rokovania a privítaní prítomných riaditeľom Slovenského národného archívu PhDr. Radoslavom Ragačom, PhD., sa začalo s príspevkami zo staršieho obdobia. Oboznámili sme sa napríklad s vývojom evanjelického školstva v Spišskej Belej a šľachtickej školy v Strážkach od polovice 16. storočia z veľmi zaujímavej prednášky PhDr. Boženy Malovcovej zo Štátneho archívu v Levoči, pobočka Poprad. Fungovanie nižšieho školstva v Uhorsku v 17. a 18. storočí nám priblížila Mgr. Nicol Sipekiová, PhD. z Katedry klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a jej kolegyňa doc. Mgr. Erika Juríková, PhD. poodhalila dejiny Arcibiskupského gymnázia v Trnave od polovice 19. storočia až do 50. rokov 20. storočia. Aj na túto prednášku neskôr mohla nadviazať prof. PhDr. Marta Dobrotková, CSc. vo svojom príspevku o školstve v Trnave v medzivojnovom období, ale čiastočne i PhDr. Henrieta Žažová, PhD. z Ústavu dejín Trnavskej univerzity v Trnave s prednáškou o Trnavskej univerzite (1635 – 1777) v cestopisnej literatúre. Dlhoročná bývalá nitrianska archivárka Mgr. Šarlota Drahošová zosumariovala svoje poznatky o školstve v Nitrianskej župe po vydaní zákona v roku 1868, podobne ako PhDr. Eva Vrabcová, bývalá pracovníčka Slovenského národného archívu, ktorá prezentovala školstvo v Seredi do roku 1945. Tento príspevok vhodne doplnil aj koreferát vedúcej Mestského múzea v Seredi pani Márie Dikovej. Poobedňajší program už patril najmä vysokému školstvu, konkrétne prvej evanjelickej vysokej škole v Uhorsku - Prešovskému kolégiu v prednáške prof. PhDr. Petra Kónyu, PhD., a hlavne Univerzite Komenského v Bratislave v troch rôznych príspevkoch.

Vyvrcholením prvého dňa konferencie bola prezentácia najnovšieho zborníka z dielne Slovenského národného archívu pod názvom *Remeslo má zlaté dno. Cechy, živnosti, manufaktúry a továrne v dejinách Slovenska*. Zborník, pochádzajúci z rovnomennej konferencie usporiadanej na jeseň 2014, uviedol do života riaditeľ Slovenského národného archívu spolu s predstaviteľmi firmy Tender media group, s. r. o., ktorá sa finančne podieľala na jeho vydaní. Okrem tejto milej povinnosti mali všetci zúčastnení aj príležitosť lepšie sa spoznať pri čaši vína.

Druhý deň konferencie otvoril v stredu 14. októbra 2015 blok venovaný osobnostiam školstva na Slovensku. Ako prvá vystúpila Mgr. Angela Škovierová, PhD. z Univerzitnej knižnice v Bratislave s prednáškou o postavení učiteľa na prelome 16. a 17. storočia z pohľadu slovenského vzdelanca Ondreja Rochotského. PhDr. Vladimír Michalička, CSc. z Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave predstavil obraz slovenského pedagóga Ludovíta Bakoša a PhDr. Lubica Kázmerová, CSc. z Historického ústavu SAV prezentovala politicko-organizačnú činnosť Antona Štefánka. Časť venovanú osobnostiam školstva uzavrela Mgr. Judita Szekeresová Kováčsová zo Štátneho archívu v Bratislave, pobočka Šaľa s príspevkom o osobnosti Jozefa Hüttnera. V ďalšej časti mali prítomní možnosť dozvedieť sa niečo o špecializovanom školstve, či už živnostníckom z prednášky doc. Ing. Jozefa Jasenáka, PhD. zo Slovenskej živnostenskej komory, alebo vojenskom školstve v prednáške Mgr. Zuzany Šutarikovej z Vojenského historického archívu. Nemenej zaujímavý bol príspevok o rusínskom/ukrajinskom školstve od českého kolegu Mgr. Dalibora Státníka zo Státního okresného archívu v Mělníku, či o histórii slovenského školstva na jazykových ostrovoch v Maďarsku prednesený Dr. Máriou Žilákovou z Univerzity J. Selyeho v Komárne. Veľmi aktuálne podnety priniesla prednáška Mgr. Márie Novosádovej, PhD. zo Štátneho archívu v Prešove, pobočka Humenné o vzdelávaní Rómov v medzivojnovom a povojnovom období. Posledný blok druhého rokovacieho dňa patril hlavne dokumentom ako prameňom k dejinám školstva, keď Mgr. Rastislav Molda, PhD. zo Slovenského historického ústavu MS predniesol príspevok o motivačných príhovoroch pedagógov a študentov v 19. storočí, potom pracovníčky Univerzitnej knižnice Mgr. Branislava Svobodová a Mgr. Zlatica Pytlová o potenciáli výročných správ pre výskum škôl v období rokov 1701 – 1953. Na záver Mgr. Miroslava Slezáková, PhD. z Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave predstavila ich listinný fond.

Tradičnou súčasťou konferencie Slovenského národného archívu býva aj exkurzia, tentoraz tematicky do Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave, kde nám kolegovia predstavili nielen svoje múzeum, ale aj niečo zo zákulisia zbierkového fondu. Druhá časť exkurzie bola aj napriek nepriaznivému počasiu nasmerovaná do pohraničného územia Petržalky, kde sme mohli navštíviť Vojenský cintorín, ktorý tu vznikol počas 1. svetovej vojny v roku 1916 ako doplnok vojenského lazaretu. Táto časť exkurzie bola spojená aj s návštevou Pechotného zrubu B-Z-8 „Hrbitov“, ktorý je najväčším a najsilnejšie vybrojeným ťažkým objektom v Bratislave.

Záverečný deň konferencie otvoril Mgr. Martin Garek, PhD. z Trnavskej univerzity s prednáškou o školstve v inkorporovaných obciach hornej Oravy a s rovnakou témou, avšak pre územie severného

Spiša, sa predstavila PhDr. Milica Majeríková-Molitoris, PhD. zo Spolku Slovákov v Poľsku. Ďalšími zaujímavými bodmi programu boli určite aj viaceré prednášky venované osvete, spolkovej činnosti a úlohám spolkov pri výchove a vzdelávaní obyvateľstva, s ktorými vystúpila napríklad Mgr. Terézia Šprochová z Katedry etnológie a muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, či Mgr. Kristína Majerová, PhD. z Ústredného archívu SAV. Úlohe Živeny vo výchove a vzdelávaní žien mal byť venovaný príspevok Mgr. Jany Kafúnovej zo Slovenského národného archívu, avšak ako jediný z programu konferencie vypadol a bude uverejnený až v pripravovanom zborníku. Záverečné slovo dostal tiež zamestnanec Slovenského národného archívu, reštaurátor Ivan Galamboš, ktorý nielen slovom, ale aj vizuálne predstavil prítomným odborný vývoj konzervačného pracoviska a neskôr reštaurátorského ateliéru Slovenského národného archívu.

Záverečnú diskusiu obohatili ešte dva krátke koreferáty a napoludnie sa najvytrvalejší poslucháči, ktorí vydržali až do konca konferencie, rozišli s príslubom, že nielen organizátori, ale najmä všetci prednášajúci urobia maximum pre to, aby sme už v prvom polroku 2016 mohli čítať recenziu na zborník z konferencie „Škola základ života...“, *História školstva v archívnych dokumentoch*.

Mgr. Daniela Tvrdoňová, PhD.
Slovenský národný archív

INÍ V NAŠICH RODINÁCH : PRAMENE A MOŽNOSTI ICH GENEALOGICKÉHO BÁDANIA MARTIN 28. – 29. OKTÓBER 2015

V dňoch 28. – 29. októbra 2015 sa uskutočnila v priestoroch Slovenskej národnej knižnice konferencia *Iní v našich rodinách. Pramene a možnosti ich genealogického bádania*, ktorú spoločne zorganizovali Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, Národný biografický ústav a Slovenský národný archív. Nadväzovala tak na tradíciu jesenných konferencií venovaných genealogickému výskumu. Podľa slov hlavného organizátora konferencie Milana Šišmiša: „V posledných rokoch sa na Slovenskú genealogicko-heraldickú spoločnosť v Martine častejšie obracali záujemcovia, túžiaci vedieť viac o predkoch, o ktorých sa v rodine veľa nevedelo alebo nehovorilo.“ Tak vznikla téma konferencie *Iní v našich rodinách*, venovaná sirotám, nemanželským deťom, delikventom či iným „iným“ v našich rodinách.

Stretli sa tu historici, archivári, sociológovia, genetici, právnici i psychológovia z rôznych kútov Slovenska a aj zahraničia, aby predniesli svoje príspevky a hovorili a diskutovali o tom, či vôbec a kde hľadať údaje o problematizovaných predkoch, do akej miery a za akých podmienok ich zverejňovať. Téma konferencie bola do určitej miery chúlolistivá, „tí iní“ bývajú často prehladaní, úmyselne zamlčovaní prípadne tabuizovaní a výskum s nimi spojený sa často vymyká z bežných noriem a základov vedeckého výskumu. Pre niekoho môžu byť informácie o nich normálne, pre niekoho úsmevné, kým často môžu pôsobiť ako bremeno, aj pre nasledujúce generácie.

Prvým vystupujúcim konferencie bol Radoslav Ragač, ktorý na príklade *Evidencie vojenskej invalidovne v Trnave v období napoleonských vojen*, priblížil možnosti tohto výskumu v Slovenskom národnom archíve a na jednotlivých príkladoch ukázal fungovanie invalidovne a život ľudí v nej v období napoleonských vojen. Ragač prečítal aj príspevok Ivany Červenkovej príspevkom *Sirotská agenda na cisárskych panstvách (Holič a Šaštín)*, na ktorý plynule nadviazala Oľga Kvasnicová príspevkom *Sirotky, nemanželské deti a slobodné matky v archívnych dokumentoch*, ktoré nám poukázali na dobové dokumenty a ťažké životné osudy sirot, nemanželských detí a slobodných matiek v minulosti. Z vystúpení vyplynulo, že sirotky či deti rodiace sa mimo manželských zväzkov neboli u nás v minulosti zriedkavosťou a to ako na vidieku, tak aj v mestách.

Druhý blok otvoril svojim vystúpením Martin Bartoš, ktorý príspevkom *Mikuláš a Jozefína Forgáčovci – o príčinách a dôsledkoch rozpadu jedného aristokratického manželstva* mierne dlhým a trošku „bulvárnym“ spôsobom poukázal na nezriedkavé pomery v urodzených a významných rodinách, v tomto prípade na príklade manželstva Forgáčovcov. Rôzne excesy sa nevyhli ani šľachtickému prostrediu, preto aj údaje v publikovaných rodokmeňoch týchto osôb či rodín treba niekedy brať s rezervou.

Ďalší príspevok mal Ján Golian, zaujal už originálnym názvom „*U Detvanov povstala nemravnosť veľká. O (ne)manželských deťoch jednej slovenskej farnosti*“. Golian veľmi pútavým spôsobom priblížil

na príklade detvianskej farnosti cirkevné a morálne pomery vtedajšieho Slovenska. Najvypuklejším problémom bol novozavedená vojenská prezenčná služba, na ktorú nastupovali mladí 21-roční chlapci, ktorí sa v tej dobe už zvykli v tom veku ženiť a zakladať si rodiny. Práve kvôli vojenskej prezenčnej službe sa nemohli oženiť, vzťahy však samozrejme mali, ale vo vtedajšej spoločnosti boli vnímané a označované ako konkubináty. Z týchto vzťahov vznikalo aj potomstvo, ktoré muselo niesť stigmu ne-manželských detí. Golian spomína aj kuriozity, keď niektoré z týchto vzťahov boli dodatočne „legalizované“ po určitom čase, napr. rómska rodina Berkyovcov s desiatimi deťmi sa vzali po tridsiatich rokoch spolužitia.

Na Goliana nadviazala Šarlota Drahošová príspevkom *Zákonné i nezákonné vybočenia osôb v živote a ich odraz v cirkevných matrikách*, kde sprostredkovala rôzne vybočenia zo spoločensky tolerovaných noriem vtedajšej doby. Doobedňajší program prvého dňa konferencie ukončil príspevok Petra Keresteša *Delikventi v našich rodinách – pramene k ich výskumu*, ktorý sa venoval problematike nezákonného, zločinného konania niektorých osôb a dostupným prameňom a možnostiam ich bližšieho výskumu.

Marta Kamasová porozprávala *Ako pobyt v Rusku zmenil život Jána K. a jeho rodiny*. Išlo o pútavý príbeh Jána Kvanku z Drženíc, hodinára a zlatníka pôsobiaceho v Leviciach a Tisovci, ktorý v roku 1914 narukoval do prvej svetovej vojny. Ešte v tom istom roku padol do zajatia v Rusku, v ktorom strávil sedem rokov. Počas celej tejto doby jeho manželka Mária nedostala o ňom žiadnu správu. Z ruského zajatia sa vrátil do Levíc až v roku 1921 s Matronou Bulašovou, s ktorou sa počas zajatia v Ťurmeni oženil. Prvé manželstvo bolo zrušené až v roku 1923 a Ján sa druhýkrát právoplatne oženil v Leviciach v roku 1934, keď Matrona vážne ochorela. Na ďalší rok zomrela. Aj takéto príbehy prinášal život.

Program prednášok doplnili aktuálne informácie na tému *Najnovšie aktivity v oblasti genealógie v Bratislave* od Frederika Federmayera a informácie o produkcii časopisu WOCH – ročenky pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy, ktorého je editorom a ktorý vydáva Bratislavský okrásľovacie spolok.

Prvý deň konferencie spestrila aj veľmi milá udalosť. Pri príležitosti významných životných jubileí boli významným slovenským genealógom M. Novákovi a V. Kiššovi odovzdané poďakovania za ich činnosť. Profesor Novák oslavoval 85 rokov, Viliamovi Kiššovi, ako najstaršiemu členovi Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti sa blahoželalo na prahu jeho stých narodenín. Profesor Novák nám povedal, že ho program tohtoročnej konferencie veľmi potešil a v krátkom príspevku priznal svoju slabosť voči svojim „iným“ študentom, hlavne s určitým telesným postihnutím, ktorí však zväčša vynikali študijným úsilím a výsledkami. Program prvého dňa ukončilo premietanie filmu Jara Vojteka *Deti a spoločenské stretnutie účastníkov podujatia*.

Druhý deň konferencie Peter Varga predstavil *Ochranu osobnosti v kontexte historického výskumu*. Vladimír Ferák sa do hĺbky pozrel na *Možnosti určenia genetickej príbuznosti v minulosti a v súčasnosti*. Práve tieto dva príspevky vzbudili značnú pozornosť a vyvolali podnetnú a obsiahlu diskusiu. Na úplný záver prednáškovej časti konferencie porozprávala Hana Ščibrányová *Čo prinášajú rodinné rekonštrukcie*. Účastníci konferencie sa potom zúčastnili prehliadky pracovísk Konzervačného a digitalizačného centra Slovenskej národnej knižnice vo Vrútkach.

Podľa M. Šišmiša: „*Konferencia pootvorila dvere do „trinástej komnaty“ „hriechov“, tabuizovaných príbehov aj škandálov našich predkov. Podobných, aké sprevádzajú naše rodiny i dnes. Mnohé z nich by sme azda radi z vlastnej či rodinnej minulosti radšej vymazali. Bez ich poznania, pochopenia, by sme však nepostúpili ďalej. V diskusii, ktosi z prítomných povedal: čo nemôžeš zmeniť, prijmi, avšak čo môžeš zmeniť, zmeň. Buď zmenou, ktorú chceš vidieť. Niečo na tom zrejme bude. Vyberme zo svojej minulosti to lepšie a na tom postavme svoju prítomnosť. I budúcnosť tých, čo prídu po nás. Možno práve toto bol odkaz spomínanej konferencie.*“

Téma konferencie mala veľký úspech, slušnú odozvu a ostáva sa len tešiť, akú zaujímavú tému nám pripravia organizátori na budúci rok.

Mgr. Roland Valko, PhD.
Slovenská národná knižnica v Martine

POZNÁVANIE DEJÍN SLOVENSKA : PRAMENE, METÓDY A POZNATKY (PREZENTÁCIA PUBLIKÁCIE)
KOŠICE 11. NOVEMBER 2015

Dňa 11. novembra 2015 sa v priestoroch Kultúrno-vzdelávacieho centra Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach uskutočnila prezentácia zborníka *Poznávanie dejín Slovenska : pramene, metódy a poznatky*. Publikácia je výstupom z rovnomennej konferencie konanej 25. septembra 2013 na počesť 80. narodenín prof. PhDr. Ferdinanda Uličného, DrSc. Zostavovateľmi zborníka sú Mgr. Marcela Domenová, PhD. z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove a Mgr. Drahoslav Magdoško, PhD. z Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Na prezentácii predstavili zborník samotní zostavovatelia a pozvanie prijal aj prof. Ferdinand Uličný. V úvode Drahoslav Magdoško predstavil osobnosť prof. Uličného. Okrem základných životopisných údajov priblížil jeho profesijné pôsobenie, vedecko-výskumnú a publikačnú činnosť. Predstavil čomu sa profesor vo svojom výskume venoval a vyzdvihol jeho pôsobenie v oblasti archívnicva a urbánnych dejín. Hoci je pán profesor od roku 2012 na dôchodku, naďalej je veľmi aktívny v publikačnej činnosti a prednedávnom mu vyšli dve monografie – *Dejiny Liptova v stredoveku a novoveku* a *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*.

Po úvodnom predstavení nasledovala prezentácia zborníka. Drahoslav Magdoško pripomenul, že publikácia vyšla ako pripomenutie jubilea prof. Uličného pre poďakovanie a vzdanie úcty jeho celoživotnej práci. Na tieto slová reagoval pán profesor, ktorý poďakoval za možnosť stretnutia, kde mohol porozprávať o svojej tvorbe. Potešila ho iniciatíva vzniku predkladanej publikácie, do ktorej prispeli textami jeho kolegovia, známi, študenti a doktorandi. Samotný profesor napísal do zborníka úvodný príhovor, ako jeho „vyznanie“ prečo sa stal archivárom a historikom a popísal vzťah k týmto odborom. V rovnakom duchu sa prihovril aj prítomným hosťom na prezentácii, keď porozprával o svojej inšpirácii k ľudským dejinám, o svojich začiatkoch, pôsobení v prešovskom archíve a taktiež o vzniku publikácie *Dejiny osídlenia Šariša*.

Po príhovoroch nasledovala krátka diskusia, v ktorej profesor porozprával o záľube v lyžovaní a o svojich nových výskumných aktivitách. Na záver Drahoslav Magdoško poďakoval všetkým prítomným za účasť, predovšetkým spoluzostavovateľke Marcelle Domenovej a prof. Ferdinandovi Uličnému. Počas celého stretnutia prebiehala v pozadí prezentácia s ukážkami zo zborníka. Po skončení bolo možné zakúpiť prezentovaný zborník a nechať si ho podpísať u pána profesora.

Mgr. Nikoleta Dzurikaninová
FF UPJŠ v Košiciach